

Značaj izvannastavnih aktivnosti za djecu s teškoćama u razvoju

---

Zgurić, Ema

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:528794>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-25**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Značaj izvannastavnih aktivnosti za djecu s teškoćama u
razvoju

Ema Zgurić

Zagreb, lipanj 2024.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Značaj izvannastavnih aktivnosti za djecu s teškoćama u
razvoju

Ime i prezime studentice:

Ema Zgurić

Ime i prezime mentorice:

Prof. dr. sc. Anamarija Žic Ralić

Zagreb, lipanj 2024.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad *Značaj izvannastavnih aktivnosti za djecu s teškoćama u razvoju* i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Ema Zgurić

Mjesto i datum: Zagreb, lipanj 2024.

Zahvala

Zahvaljujem se svojoj mentorici, prof. dr. sc. Anamariji Žic Ralić što je s entuzijazmom prihvatila moju ideju za istraživanje, pažljivo ju razradila te me kroz cijeli proces strpljivo usmjeravala.

Veliko hvala mojoj mentorici Ines Nemet na nesebičnom dijeljenju znanja i svim savjetima, a posebno na ideji za ovo istraživanje. Hvala Vam što ste uvijek bili spremni odgovoriti na moja pitanja i pomoći mi sa svim nedoumicama.

Mojim curama, Nikolini, Stelli i Veroniki, hvala za svu podršku, razgovore i smijeh. Svaki trenutak uz vas bio je prilika za rast i učenje. Svaki je izazov lakši s kolegicama kao što ste vi.

Hvala mami, tati i baki što su uvijek vjerovali u mene i omogućili mi da danas budem tu gdje jesam. Hvala vam što ste me naučili koliko su važni trud i upornost. Vaša podrška pomogla mi je da se nosim sa svim izazovima.

Deda, hvala ti što si me cijeli život držao za ruku. Hvala ti što si me naučio strpljenju i koliko su važne male stvari. I dalje si svaki dan uz mene.

Posebno hvala svim sudionicima ovog istraživanja koji su sa mnom podijelili svoja lijepa, ali i manje lijepa iskustva. Pokazali ste zašto se i vaš glas treba čuti.

SAŽETAK

Naslov rada: Značaj izvannastavnih aktivnosti za djecu s teškoćama u razvoju

Ime i prezime studentice: Ema Zgurić

Ime i prezime mentorice: Prof. dr. sc. Anamarija Žic Ralić

Modul: Inkluzivna edukacija i rehabilitacija

Odgojni i obrazovni značaj izvannastavnih aktivnosti opće je poznat. Brojnim se istraživanjima pokazalo kako izvannastavne aktivnosti imaju pozitivan utjecaj na različita razvojna područja. Iako su uloga i dobrobiti izvannastavnih aktivnosti često bili predmetom istraživanja, kako inozemnih, tako i domaćih, ipak se zanemarivao njihov značaj za djecu s teškoćama u razvoju. Upravo je cilj ovog rada bio dobivanje uvida u iskustva učenika s teškoćama u razvoju vezana uz značaj sudjelovanja na izvannastavnim aktivnostima, i to na područjima vršnjačkih odnosa, svijesti o sebi, socijalne svjesnosti, emocionalne dobrobiti, razvoja interesa, akademskog uspjeha te motivacije za školu. Sudionici ovog istraživanja bili su učenici s teškoćama u razvoju jedne osnovne škole, od četvrtog do osmog razreda koji polaze barem jednu izvannastavnu aktivnost. Sudjelovali su učenici oba spola, od toga tri učenice i četiri učenika. Istraživanje je bilo kvalitativno, a kao metoda prikupljanja podataka koristio se polustrukturirani intervju s pitanjima osmišljenim za ovo istraživanje. Za metodu obrade podataka odabrana je tematska analiza.

Analizom podataka dobiveno je devet tematskih područja s pripadajućim temama i podtemama: Odnosi s vršnjacima, Svijest o sebi, Socijalna svjesnost, Emocionalna dobrobit, Razvoj interesa, Akademski uspjeh, Motivacija za školu, Motivacija za izvannastavne aktivnosti te Korist za svakodnevni život. Dobiveni rezultati pokazali su kako su sudionici primijetili pozitivan značaj izvannastavnih aktivnosti na gotovo svim područjima. Takvi su nalazi uglavnom u skladu s prethodno provedenim istraživanjima o izvannastavnim aktivnostima učenika bez teškoća. Također, uvid u cjelokupno iskustvo s izvannastavnim aktivnostima pokazao je da sudionici imaju vrlo pozitivna iskustva te da im izvannastavne aktivnosti predstavljaju važno područje u životu. Na temelju dobivenih rezultata te pregleda istraživanja o ovom području, predložene su univerzalne smjernice za roditelje i učitelje kako bi se učenicima s teškoćama u razvoju omogućilo ravnopravno sudjelovanje na izvannastavnim aktivnostima te stvorili uvjeti koji bi maksimalno poticali njihov razvoj.

Ključne riječi: izvannastavne aktivnosti, djeca s teškoćama u razvoju, vršnjaci, inkluzija

ABSTRACT

Title: The importance of extracurricular activities for children with developmental disabilities

Name and surname of the student: Ema Zgurić

Name and surname of the mentor: Prof. Anamarija Žic Ralić, PhD

Module: Graduate Study of Educational Rehabilitation/ Inclusive Education and Rehabilitation

The educational significance of extracurricular activities is widely recognized. Numerous studies have shown that extracurricular activities have a positive impact on various areas of development. Although the role and benefits of extracurricular activities have often been the subject of research, at home and abroad, their importance for children with developmental disabilities has been neglected. The purpose of this research was to gain insight into the experiences of students with developmental disabilities about the importance of participation in extracurricular activities, in the areas of peer relationships, self-awareness, social awareness, emotional well-being, interest development, academic success, and motivation for school. The participants of this research were students with developmental disabilities from an elementary school, fourth through eighth grade, who participated in at least one extracurricular activity. Students of both genders participated, three of whom were female and four of whom were male. This research was qualitative study. Data were collected through semi-structured interviews with questions created specifically for this research. Method chosen for data processing was thematic analysis.

The data analysis resulted in nine thematic areas with associated themes and subthemes: Peer relationships, Self-awareness, Social awareness, Emotional well-being, Interest development, Academic success, Motivation for school, Motivation for extracurricular activities and Benefit for everyday life. The results obtained showed that the participants perceive the positive significance of extracurricular activities in almost all areas. Such findings are largely consistent with previous research on extracurricular activities of students without disabilities. Also, an insight into the overall experience with extracurricular activities showed that the participants have very positive experiences and that extracurricular activities are an important area in their lives. Based on the results obtained and a review of research in this area, universal guidelines for parents and teachers were proposed to enable students with developmental disabilities to participate equally in extracurricular activities and to create conditions that would maximise their development.

Key words: extracurricular activities, children with developmental disabilities, peer students, inclusion

Sadržaj

1. Uvod.....	1
1.1. Izvannastavne aktivnosti	1
1.1.1. Dobrobiti izvannastavnih aktivnosti.....	4
1.2. Djeca s teškoćama u razvoju	7
1.2.1. Inkluzija djece s teškoćama u razvoju.....	7
1.3. Sudjelovanje djece s teškoćama na izvannastavnim aktivnostima.....	8
1.3.1. Barijere prilikom sudjelovanja na izvannastavnim aktivnostima.....	11
2. Problem i cilj istraživanja.....	12
2.1. Istraživačka pitanja.....	13
3. Metode istraživanja	14
3.1. Sudionici.....	14
3.2. Metoda prikupljanja podataka	16
3.3. Način prikupljanja podataka.....	19
3.4. Kvalitativna metoda istraživanja.....	20
4. Rezultati istraživanja	23
4.1. Odnosi s vršnjacima	23
4.2. Svijest o sebi.....	24
4.3. Socijalna svjesnost	29
4.4. Emocionalna dobrobit	31
4.5. Razvoj interesa	33
4.6. Akademska uspjeh.....	36
4.7. Motivacija za školu	38
4.8. Motivacija za izvannastavne aktivnosti.....	40
4.9. Korist za svakodnevni život	42
5. Rasprava	44
5.1. Ograničenja i preporuke za daljnja istraživanja	52
5.2. Smjernice za učitelje i roditelje	52
6. Zaključak.....	54
7. Literatura	56
8. Popis tablica	60
Prilozi	61

1. Uvod

U obrazovanju se naglasak uglavnom stavlja na akademski uspjeh, dok je socijalni aspekt često zanemaren (Sanches-Ferreira i sur., 2019). Pejić Papak i Vidulin (2016) napominju kako je pomoć u odgoju učenika važna uloga škole, no to se često zapostavlja zbog stjecanja znanja i razvoja sposobnosti. Dodaju kako škola treba utjecati na cjelovit razvoj učenika te da osim njegovih sposobnosti treba poticati i razvoj njegove osobnosti. Valjan Vukić (2016) napominje kako je i u našem sustavu naglasak na nastavnom procesu, dok se odgojna uloga škole i važnost izvannastavnih aktivnosti uglavnom zanemaruju. Dodaje kako bi škola trebala imati utjecaj na sva razvojna područja učenika, a to se najbolje postiže upravo izvannastavnim aktivnostima. Pejić Papak i Vidulin (2016) također smatraju kako izvannastavne aktivnosti ostvaruju ulogu škole u pogledu odgoja, odnosno da se kroz organizirano provođenje slobodnog vremena stvaraju povoljni uvjeti koji omogućuju razvoj učenikovih interesa što zatim potiče i sva područja njegova razvoja. Autorice dodaju i kako škola nema mogućnosti kroz školske predmete obuhvatiti sve interese učenika pa im u tome pomažu izvannastavne aktivnosti koje nude velik izbor aktivnosti iz različitih područja.

1.1. Izvannastavne aktivnosti

Postoje različite definicije izvannastavnih aktivnosti. Prema Državnom pedagoškom standardu osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja (NN 63/2008), one su „oblik aktivnosti koji škola planira, programira, organizira i realizira, a u koju se učenik samostalno, neobvezno i dobrovoljno uključuje“, dok se prema Pravilniku o tjednim radnim obvezama učitelja i stručnih suradnika u osnovnoj školi (NN 103/14) definiraju kao „aktivnosti koje se u školi izvode s učenicima u odgojno-obrazovnim skupinama radi zadovoljavanja njihovih potreba i interesa“. Prema Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN 156/23), radi se o aktivnostima koje škola organizira „radi zadovoljavanja različitih potreba i interesa učenika“, a važno je i napomenuti kako se one planiraju školskim kurikulumom i godišnjim planom i programom rada. Mlinarević i Brust Nemet (2012) navode kako su to „odgojno planirane djelatnosti koje omogućavaju svestrano potvrđivanje učenikove osobnosti, a nastavniku daju mogućnost proširenoga obrazovnog utjecaja“. No, ono što je svima zajedničko je isticanje dobrovoljnog sudjelovanja učenika temeljenog na njihovim osobnim interesima.

Martinčević (2010) se nadovezuje na dobrovoljno sudjelovanje te ističe kako se radi o aktivnostima koje se ne ocjenjuju, za razliku od redovne nastave, zbog čega učenike oslobađaju stresa. Napominje i kako se na taj način najlakše dopire do učenika te otkrivaju njegove potrebe i želje. S time se slažu i Kalinić i Majkić (2021) koje osim oslobađanja od pritiska zbog ocjena, ističu i kako učenici sudjelovanjem na izvannastavnim aktivnostima dobivaju mogućnost zadovoljavanja svojih interesa i doživljavanja uspjeha. Maltar Okun i Doutlik (2021) smatraju da su izvannastavne aktivnosti komplementarne redovnom nastavnom procesu te da se zajedničkim djelovanjem utječe na cjelokupni odgoj i obrazovanje učenika.

Međutim, važno je razumjeti što su zapravo izvannastavne aktivnosti i razlikovati ih od sličnih pojmova kao što su slobodno vrijeme i izvanškolske aktivnosti. Samo slobodno vrijeme je izuzetno širok pojam. Kako ističe Valjan Vukić (2013), ono se može smatrati vremenom koje je „oslobođeno od organiziranog rada“. Ipak, dodaje i kako se radi o vremenu u kojem je osoba oslobođena svih obaveza te da u tom razdoblju ima mogućnost razvijati vlastite sposobnosti. Kao još jedno objašnjenje, navodi da je to „vrijeme koje pojedinac ispunjava i oblikuje prema vlastitim željama, bez bilo koje obveze ili nužde“.

Slobodno vrijeme se stoga može podijeliti na neorganizirano i organizirano. Neorganizirano slobodno vrijeme Valjan Vukić (2013) smatra rizikom za pojavu problematičnih ponašanja u dječjoj i adolescentskoj dobi. Kako ističu Pejić Papak i Vidulin (2016), djeca su bića u razvoju te još nemaju oblikovane vrijednosti, stavove i navike te stoga ne mogu sama kvalitetno iskoristiti sve slobodno vrijeme. Iste autorice dodaju kako je obaveza odraslih da ih usmjeravaju u izboru aktivnosti slobodnog vremena te stvore povoljne uvjete za razvoj njihovih interesa i sklonosti. Rješenje za to vide u organiziranom slobodnom vremenu koje omogućava razvoj djece kroz razne oblike i sadržaje aktivnosti. Za razliku od neorganiziranog, u organiziranom slobodnom vremenu unaprijed su određene aktivnosti koje će se provoditi te vrijeme i mjesto provođenja (Pejić Papak i Vidulin, 2016).

Organizirano slobodno vrijeme obuhvaća izvanškolske i izvannastavne aktivnosti. Izvanškolske aktivnosti temelje se na sličnim načelima kao i izvannastavne aktivnosti, no kako Valjan Vukić (2016) navodi, glavna razlika je to što ih ne organizira i izvodi škola, već druge ustanove, udruge ili klubovi. S obzirom na to da polaze iz sličnih pretpostavki kao i izvannastavne aktivnosti, imaju veliku korist za djecu. Međutim, Pejić Papak i Vidulin (2016) daju prednost školi vezano uz planiranje i provođenje slobodnog vremena. Kako same navode, obrazovni sustav, a time i organizacija izvannastavnih aktivnosti temelje se na nastavnim

planovima i programima te se u izvannastavnim aktivnostima primjenjuju birani sadržaji koji će pomoći u ostvarenju ishoda, odnosno stjecanju znanja te razvoju vještina, stavova i navika.

Pejić Papak i Vidulin (2016) navode načela rada u izvannastavnim aktivnostima po kojima su one specifične te koja pridonose cjelokupnom razvoju učenika. Kao prvo, navode dobrovoljnost sudjelovanja, što je i glavna karakteristika izvannastavnih aktivnosti. Kao što je već navedeno, brojna druga istraživanja potvrđuju njenu važnost. Na to autorice nadovezuju i slobodu izbora aktivnosti, odnosno mogućnost da učenici odaberu aktivnost koja prati njihove interese i mogućnosti, što je iznimno važno kako bi učenici bili motivirani za aktivno sudjelovanje. Osim toga, ističu zadovoljavanje individualnih potreba učenika, ne samo u smislu interesa, već i potreba za socijalizacijom, zabavom, razvojem vještina, učenjem... Potom navode (samo)aktivnost učenika, u smislu da budu aktivni sudionici procesa što omogućava aktivno učenje. Tu je i raznovrsnost aktivnosti, odnosno uključivanje aktivnosti iz različitih područja, što omogućava učenicima razvoj interesa s kojima se još nisu upoznali. Zatim se po organizaciji rada izvannastavne aktivnosti ističu fleksibilnim pristupom, inovativnim metodama, jednostavnom strukturom, vidljivim napretkom prema ciljevima... Nadalje ističu sustavnost i smislenost, odnosno sustavno i smisleno usvajanje znanja kroz definirane ciljeve, svrhu i zadaće. Ključna je i primjerenost sadržaja dobi i mogućnostima. Ovdje autorice napominju kako je prvo potrebno poznavati razvoj učenika, odnosno njihove mogućnosti i sposobnosti te tome prilagoditi sadržaje i metode. Također, dodaju i kako je nužno razumjeti razlike među učenicima i prilagoditi se svakome. Još spominju amaterizam, odnosno naglasak na zadovoljstvu zbog sudjelovanja, a ne na postizanju izvrsnosti. Kao posljednje načelo navode suradnju, stvaranje ugodnog okruženja u kojem se potiču međusobno poštovanje, razumijevanje, solidarnost i zajedničko djelovanje.

Mlinarević i Brust Nemet (2012) također ističu kako su izvannastavne aktivnosti specifične, osobito zbog zadataka koji se ostvaruju kroz razne aktivnosti. Prema njima, to su:

- povezivanje, proširivanje i produbljivanje znanja, vještina i navika stečenih u nastavi i izvannastavnim aktivnostima;
- usvajanje novih znanja, vještina i navika;
- razvijanje interesa za društveno koristan, humanitarni i volonterski rad;
- identifikacija darovitih učenika i učenika koji pokazuju pojačani interes za pojedino područje;
- pobuđivanje znatiželje;

- osposobljavanje za aktivnosti u slobodnome vremenu koje će biti u funkciji razvoja odgoja i obrazovanja, prevencije svih vrsta ovisnosti, zaštite i unapređivanja zdravlja;
- osposobljavanje za aktivno sudjelovanje u društvenome životu i njegovom civilnom i demokratskom razvoju;
- poticanje dječjeg stvaralaštva;
- osposobljavanje za komunikaciju, interakciju i kooperaciju s drugima;
- omogućavanje upoznavanja drugih i drukčijih;
- omogućavanje učenja fleksibilnosti i tolerancije.

1.1.1. Dobrobiti izvannastavnih aktivnosti

Brojna istraživanja pokazuju razne dobrobiti koje izvannastavne aktivnosti imaju za učenike koji ih polaze, a one se mogu uvidjeti i kroz načela kojima se vode te zadatcima koje ostvaruju. Kako ističe Lawhorn (2008), na prvi pogled se čini da izvannastavne aktivnosti pružaju samo užitak učenicima, no u stvarnosti, pozitivno utječu na osobni, socijalni i intelektualni razvoj te pomažu učenicima da unaprijede svoje akademske i, kasnije, profesionalne ciljeve.

U kvantitativnom istraživanju koje su proveli Oberle i sur. (2019), pokazalo se da se kod djece i adolescenata koji prethodno nisu polazili izvannastavne aktivnosti, a zatim su se upisali, poboljšalo mentalno zdravlje, odnosno došlo je do viših razina pozitivnog mentalnog zdravlja i nižih razina problema mentalnog zdravlja. Autori navode i kako je to dokaz da izvannastavne aktivnosti imaju i promotivnu i zaštitnu ulogu za mentalno zdravlje. Druga istraživanja također potvrđuju emocionalnu dobrobit sudjelovanja na izvannastavnim aktivnostima. Tako su otkrivene niže razine anksioznosti kod učenika koji polaze izvannastavne aktivnosti u odnosu na one koji ih ne polaze (Guevremont i sur., 2013) te ublažavanje stresa i anksioznosti (Majnemer, 2010).

Izvannastavne aktivnosti pomažu učenicima da razvijaju svijest o sebi. Učenicima se pružaju prilike da kroz aktivnosti upoznaju sebe, postanu svjesni svojih snaga, vrijednosti i interesa, što posljedično dovodi i do bolje slike o sebi (Metsäpelto i Pulkkinen, 2011). Također, s obzirom na to da su učenici aktivni sudionici u planiranju i izvedbi izvannastavnih aktivnosti, često međusobno dijele zadatke i obaveze što jača njihov osjećaj odgovornosti te

samopotvrđivanja, a na taj način usvajaju i radne navike (Proleta i Svalina, 2011). Ključno je i to što učenici biraju aktivnosti na temelju svojih interesa i sposobnosti, zbog čega će često u njima ostvarivati uspjeh. Fattore i sur. (2016) dodaju kako će zbog toga učenici imati veći osjećaj kompetentnosti te će njihov uspjeh dovesti do socijalnog priznanja njihovih vršnjaka, a time i većeg samopouzdanja. U kvalitativnom istraživanju istih autora, sudionici istraživanja istaknuli su kako su se osjećali vrijednije kada se njihovo postignuće pohvalilo, ali i kako su se osjećali ponosno na sebe kada su svladali neku vještinu na izvannastavnim aktivnostima. Metsäpelto i Pulkkinen (2014) na to dodaju kako učenici prilikom izbora aktivnosti, biraju ono što im je zanimljivo i važno. Zbog toga će uspjeh na tim područjima uvelike pozitivno djelovati na njihovo samopouzdanje i osjećaj kompetentnosti. Međutim, Mlinarević i Brust Nemet (2012) upozoravaju kako učenici sebe doživljavaju unutar skupine kojoj pripadaju, pa tako i unutar skupine s izvannastavnih aktivnosti. Pri tome se uspoređuju s ostalim učenicima, što može imati i pozitivne i negativne posljedice jer postaju svjesni svojih jakih strana, ali i slabosti te na temelju toga razvijaju samopoštovanje. Autorice ovdje naglašavaju ulogu voditelja izvannastavne aktivnosti koji bi trebao poticati razvoj pozitivnog pojma o sebi te stvarati prilike za učenike u kojima će pokazati vlastite sposobnosti.

Dio svijesti o sebi su i prepoznavanje te otkrivanje vlastitih interesa. Upravo su izvannastavne aktivnosti izvrstan način da se učenici upoznaju s različitim novim aktivnostima i otkriju vlastite afinitete, a uče i nove vještine (Garza i sur, 2002). Pejić Papak i Vidulin (2016) ističu kako ondje učenici sudjeluju u različitim programima te kroz njih dolaze u doticaj sa znanstvenim, tehničkim, umjetničkim i znanstvenim sadržajima te upoznajući ih, razvijaju svoju individualnost. Mlinarević i Brust Nemet (2012) navode slično, ističući kako učenici sudjeluju u aktivnostima iz različitih područja te upoznaju znanost, umjetnost, sport i kulturu, ali na poseban način svojstven izvannastavnim aktivnostima, u poticajnom okruženju. Dodaju i da se sudjelovanjem u tim aktivnostima potiče razvoj stvaralačkih sposobnosti i potencijala svih učenika, sukladno njihovim mogućnostima i potrebama. Uz njih otkrivaju svoje skrivene potencijale i formiraju svoje interese. Kako dodaje i Valjan Vukić (2016), to omogućava razvoj njihovih osobnih potencijala, njihovu samoaktualizaciju i samoostvarenje osobnosti.

Kao što je već istaknuto, na izvannastavnim aktivnostima važna je suradnja među učenicima, odnosno stvara se pozitivno okruženje za ostvarivanje socijalnih interakcija. Stoga je očekivano da će pohađanje izvannastavnih aktivnosti pozitivno djelovati na socijalne vještine kod učenika. Kako ističu brojni autori (Metsäpelto i Pulkkinen, 2014; Mlinarević i Brust Nemet, 2012; Proleta i Svalina, 2011), radi se o aktivnostima na kojima učenici usvajaju vještine

timskog rada. Guevremont i sur. (2013) kvantitativnim istraživanjem došli su do zaključka da se kod tih učenika razvija prosocijalno ponašanje. Učenici uz pomoć učitelja rade na aktivnostima, uče istraživanjem i otkrivanjem te usvajaju vještine timskog rada. Rezultati kvantitativnog istraživanja koje su proveli Portela-Pino i sur. (2021) pokazali su da je kod učenika koji polaze izvanastavne aktivnosti razvijenija socijalna svjesnost nego kod učenika koji ih ne polaze. Kao moguće objašnjenje za to navode identificiranje s grupom te stoga mogu lakše razumjeti kako se drugi osjećaju i razvijati socijalnu svjesnost.

Massoni (2011) navodi kako sudjelovanje na izvanastavnim aktivnostima dovodi do poboljšanja u ponašanju. Primjerice, kroz aktivnosti koje se vežu uz sport, razvija se disciplina te preuzimanje odgovornosti za svoje postupke.

Pokazalo se da učenici koji polaze izvanastavne aktivnosti ostvaruju i bolji akademski uspjeh. Kao jedan od mogućih čimbenika koji do toga dovode, Lawhorn (2008) navodi samomotivaciju, odnosno, ostvarivanje uspjeha u aktivnosti koja ih zanima zahtijeva od učenika da razviju dobre navike upravljanja vremenom, a to kasnije prenose u redovno obrazovanje. Covay i Carbonaro (2010) slažu se da postoji pozitivna povezanost između sudjelovanja na izvanastavnim aktivnostima i akademskog uspjeha, no oni navode kako se radi o neizravnom utjecaju. Naime, smatraju da izvanastavne aktivnosti pružaju kvalitetno okruženje u kojem učenici imaju priliku razvijati svoje nekognitivne vještine koje potom pozitivno utječu na akademsko postignuće. Annu i Sunita (2014) također su kvantitativnim istraživanjem dokazale kako učenici koji polaze te aktivnosti imaju bolji školski uspjeh. Otkrile su i kako ti učenici manje izostaju iz škole nego ostali učenici, a s obzirom na to da postoji pozitivna povezanost između redovitosti pohađanja nastave i akademskog postignuća, iz tog su razloga imali i bolji akademski uspjeh.

Massoni (2011) kao još jednu dobrobit polaznja izvanastavnih aktivnosti navodi pozitivniji stav prema školi. Dodaje i da je razlog zašto učenici ne vole školu uglavnom zato što nemaju osjećaj da mogu ostvariti uspjeh. Upravo sudjelovanje na izvanastavnim aktivnostima pruža učenicima priliku za ostvarivanje uspjeha, a time i pozitivan stav prema školi općenito. Kako ističe Martinčević (2010), kada učenici odaberu sudjelovati na izvanastavnim aktivnostima, odlučuju dio svog slobodnog vremena provesti u školi te to treba iskoristiti kao priliku za cjelokupan razvoj učenika. Izvanastavne aktivnosti, u tom smislu, osobito mogu biti od koristi za učenike s teškoćama u razvoju kako bi se poticala sva njihova razvojna područja, kako ona u kojima postoje teškoće, tako i ona u kojima su ti učenici uspješni.

1.2. Djeca s teškoćama u razvoju

Prema Zakonu o socijalnoj skrbi (NN 156/23) djeca s teškoćama u razvoju su ona koja „zbog tjelesnih, senzoričkih, komunikacijskih, govorno-jezičnih ili intelektualnih teškoća trebaju dodatnu podršku za razvoj i učenje kako bi ostvarila najbolji mogući razvojni ishod i socijalnu uključenost“. Kao što je vidljivo iz same definicije, radi se o vrlo heterogenoj skupini, što znači i da obuhvaća velik broj djece. To potvrđuju i rezultati Izvješća o osobama s invaliditetom u Republici Hrvatskoj za 2023. godinu, prema kojima u Hrvatskoj živi 73.260 osoba s invaliditetom u dobi od 0 do 19 godina, što čini 11,1 % ukupnog broja osoba s invaliditetom (Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2023).

S obzirom na to da teškoće u razvoju utječu na sudjelovanje u svim područjima djetetovog života, potrebno je sagledati djecu s teškoćama i iz perspektive odgoja i obrazovanja. Tako su prema Pravilniku o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju (NN 24/2015), učenici s teškoćama u razvoju oni „čije sposobnosti u međudjelovanju s čimbenicima iz okoline ograničavaju njihovo puno, učinkovito i ravnopravno sudjelovanje u odgojno-obrazovnom procesu s ostalim učenicima, a proizlaze iz tjelesnih, mentalnih, intelektualnih, osjetilnih oštećenja i poremećaja funkcija“ ili kombinacije tih oštećenja.

Dakle, njihovo otežano ili onemogućeno sudjelovanje nije rezultat samo njihovih teškoća, već i drugih čimbenika. Isto se ističe i u Međunarodnoj klasifikaciji funkcioniranja, onesposobljenosti i zdravlja (WHO, 2023) gdje se invaliditet navodi kao posljedica interakcije oštećenja, odnosno teškoća s različitim društvenim, fizičkim ili okolinskim preprekama koje mogu spriječiti njihovo potpuno sudjelovanje u društvu.

1.2.1. Inkluzija djece s teškoćama u razvoju

Konvencijom o pravima djeteta (1989) određeno je da djeca s teškoćama u razvoju imaju jednako pravo na sudjelovanje na svim aspektima života, „uključivši tjelesni, emotivni, psihosocijalni, kognitivni, društveni i kulturni“. Također, spominje se kako sva djeca, uključujući i djecu s teškoćama u razvoju, imaju „pravo na obrazovanje, pravo na igru, pravo na slobodno vrijeme, pravo na kulturne aktivnosti, pravo na informiranje, pravo na slobodu misli i izražavanja“. Osim toga ova prava nisu hijerarhijski poredana, već je poštivanje svih tih prava neophodno za cjeloviti razvoj djece s teškoćama.

Dakle, djeca s teškoćama u razvoju imaju jednako pravo na sudjelovanje u obrazovnom procesu, u skladu sa svojim mogućnostima. No, kako ističu Kranjčec Mlinarić i sur. (2016), i socijalna i obrazovna uključenost, odnosno inkluzija učenika s teškoćama u redovne škole još uvijek je samo formalna. Iste autorice dodaju kako inkluzija uključuje prilagođavanje obrazovnog sustava svima, neovisno o postojanju, vrsti i stupnju teškoća, za razliku od integracije koja predstavlja samo fizičko uključivanje djece s teškoćama u razvoju u redovne škole. Opačak (2010) dodaje kako u praksi postoje brojni izazovi koji otežavaju ili onemogućuju inkluziju, a mogu biti objektivni poput arhitektonske pristupačnosti ili needuciranosti osoblja te subjektivni poput predrasuda ili nesenzibiliziranosti. Da inkluziju treba unapređivati, potvrđuje i istraživanje Woodgate i sur. (2020) koje je otkrilo kako se djeca s teškoćama u razvoju, čak i kada su uključena s vršnjacima, u nekim slučajevima osjećaju usamljeno i isključeno te se ponekad susreću sa zlostavljanjem i diskriminacijom. Također se pokazalo kako vršnjaci, čak i kada ostvaruju interakcije s djecom s teškoćama, provode vrlo malo vremena s njima izvan škole.

Ipak, uključenost djece s teškoćama u skupinu s vršnjacima ima brojne prednosti, kako za djecu s teškoćama tako i vršnjake tipičnog razvoja. Kranjčec Mlinarić i sur. (2016) su istraživanjem potvrdile prednosti za učenike s teškoćama koji su uključeni u redovnu školu; dolazi do većeg napretka, smanjuje se negativno etiketiranje na temelju teškoća, dolazi do više druženja i prijateljstava s vršnjacima što doprinosi razvoju njihovih socijalnih vještina. Vršnjaci tipičnog razvoja imaju vrlo važnu ulogu u razvoju djece s teškoćama. Oni motiviraju učenike više nego što bi to mogli odrasli (Opačak, 2010), a interakcija s njima potiče njihov cjelokupan razvoj. Rodić i sur. (2021) dodaju i kako vršnjaci predstavljaju najbolje modele od kojih mogu učiti o komunikacijskim i socijalnim vještinama. I učenici tipičnog razvoja profitiraju od inkluzije jer provođenjem vremena s djecom s teškoćama uče prihvaćati različitost i razvijati toleranciju (Kranjčec Mlinarić i sur., 2016).

1.3. Sudjelovanje djece s teškoćama na izvannastavnim aktivnostima

Djeca s teškoćama u razvoju nemaju pravo samo na redovno obrazovanje, već i na sudjelovanje u svim odgojno-obrazovnim aktivnostima, što uključuje i izvannastavne aktivnosti. Kako navode Eriksson i sur. (2007), važan aspekt inkluzije je da učenici s teškoćama mogu sudjelovati u svim aktivnostima kao i njihovi vršnjaci. Osim toga, tvrde da cjelokupan razvoj djece potiču mogućnosti sudjelovanja u različitim situacijama i doticaja s različitim

ljudima. Smatraju i kako ih je potrebno uključiti u što više različitih fizičkih i socijalnih aspekata škole. Prema Pravilniku o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju (NN 24/2015), „odgoj i obrazovanje učenika temelji se na načelima prihvaćanja različitosti učenika, prihvaćanja različitih osobitosti razvoja učenika, osiguravanja uvjeta i potpore za ostvarivanje maksimalnoga razvoja potencijala svakoga pojedinog učenika“, što znači da im se trebaju osigurati aktivnosti u kojima će zadovoljiti svoje odgojno-obrazovne potrebe i interese. Izvannastavne aktivnosti su zapravo proširenje inkluzije, u okruženju drugačijem od redovne nastave (Agran i sur., 2017).

Kako ističu Agran i sur. (2017), inkluzivno obrazovanje pruža poticajno okruženje u kojem učenici mogu učiti, razvijati se i povezivati s vršnjacima te dodaju kako izvannastavne aktivnosti učenicima mogu pružiti mnoštvo prilika za sudjelovanje na kvalitetnim aktivnostima s vršnjacima i bavljenje vlastitim interesima. Isti autori navode kako sudjelovanje na izvannastavnim aktivnostima omogućuje učenicima s teškoćama da istraže i identificiraju osobne interese i sklonosti, uvježbavaju akademske, funkcionalne i društvene vještine naučene na nastavi, razvijaju socijalne odnose i osjećaju se dijelom grupe. Dodaju i kako one pružaju priliku za vježbanje novih i stečenih vještina u prirodnom okruženju uz prirodne poticaje. Osim toga, Bosse i Westermann (2016) ističu kako su potrebe i interesi djece s teškoćama vezani za slobodno vrijeme slični potrebama i interesima ostale djece te im se stoga mora omogućiti da slobodno izabiru u kojim će aktivnostima sudjelovati.

Kalinić i Majkić (2021) napominju kako je sudjelovanje na izvannastavnim aktivnostima od posebnog značaja za učenike koji se u nastavi često suočavaju s neuspjesima, kao što su učenici s teškoćama. Na izvannastavnim aktivnostima učenici imaju priliku izabrati aktivnosti i sadržaje od vlastitog interesa pa će samim time biti i motiviraniji za rad, a potom i ostvariti veći uspjeh. Upravo zato autorice smatraju da bi izvannastavne aktivnosti trebale biti „važan i neizostavan dio školovanja“ učenika s teškoćama, no pri tome je važno prilagoditi metode rada i aktivnosti mogućnostima i potrebama svakog učenika. Osim toga, autorice dodaju i kako učitelji koji vode izvannastavne aktivnosti tamo imaju priliku bolje upoznati svoje učenike s teškoćama, a osobito njihove talente i jake strane, što se kasnije može upotrijebiti i u nastavnom procesu.

Fokus se u nastavi stavlja na usvajanje akademskih znanja, dok se zapostavljaju neakademski sadržaji poput socijalnih vještina i samoodređenja učenika. Agran i sur. (2017) svjesni su kako je izazovno uklopiti poticanje funkcionalnih vještina u nastavni proces, a

rješenje za to vide u usvajanju tih sadržaja nakon nastave, odnosno kroz izvannastavne aktivnosti.

Iako bi sudjelovanje na izvannastavnim aktivnostima bilo od velike koristi za razvoj svih područja kod učenika s teškoćama, brojna istraživanja pokazuju kako do sudjelovanja rijetko dolazi. Tako postoje istraživanja koja navode da mali broj djece s teškoćama polazi izvannastavne aktivnosti (Agran i sur., 2017; Garza i sur., 2003). Eriksson i sur. (2007) također su otkrili kako djeca s teškoćama u manjoj mjeri sudjeluju u izvannastavnim aktivnostima, no oni su otkrili i kako je njihova autonomija, odnosno mogućnost izbora aktivnosti manja. I Sanches-Ferreira i sur. (2017) su otkrili kako učenici s teškoćama polaze manji broj izvannastavnih aktivnosti, a njihovo pohađanje je i manje učestalo nego kod njihovih vršnjaka, no pokazali su kako u njima uživaju jednako kao i vršnjaci bez teškoća.

U Hrvatskoj je vrlo malo istraživanja koja se bave ovom problematikom. Kako navode Kalinić i Majkić (2021), ni kod nas nemaju svi učenici s teškoćama jednake mogućnosti kao njihovi vršnjaci, već njihovo sudjelovanje ovisi o „angažmanu i dobroj volji nastavnika“. Ipak, u istraživanju Maltar Okun i Doutlik (2021), koje je ispitivalo uključenost u izvannastavne aktivnosti učenika s teškoćama u razvoju, dobiveni su ohrabrujući podaci. Prema njima, u izvannastavne aktivnosti uključeno je 64,8 % učenika s teškoćama osnovnoškolske dobi koji pohađaju redovne škole, što je više nego što su autorice očekivale. Ono što su još otkrile je da učenici s teškoćama najviše sudjeluju na jezično-medijsko-umjetničkim, glazbeno-plesnim i sportsko-zdravstveno-rekreacijskim izvannastavnim aktivnostima. S druge strane, najmanje polaze izvannastavne aktivnosti koje se bave očuvanjem prirode i okoliša, učeničke zadruge, aktivnosti koje su povezane s društveno-humanističkim projektima i radionicama, aktivnosti koje se bave tehničkim stvaralaštvom, prirodoslovno-matematičke, aktivnosti koje se bave njegovanjem nacionalne i kulturne baštine te one koje potenciraju zdravi način života. Ipak, napominju kako u obzir ne treba uzimati samo raznolikost i učestalost polaznja izvannastavnih aktivnosti, već bi trebalo ispitati i uključenost učenika u grupu, kvalitetu odnosa koje učenik ostvaruje s vršnjacima iz grupe te zadovoljstvo polaznjem tih aktivnosti. Isto tvrdi i Opačak (2010), dodajući kako su učenici s teškoćama često samo fizički uključeni u redovne škole, no u aktivnostima više sudjeluju s odraslima nego s vršnjacima.

Kranjčina (2020) je istraživanjem dobila rezultate oprečne onim inozemnim. Pokazalo se da učenici s teškoćama polaze više izvannastavnih aktivnosti od učenika bez teškoća, no razlika nije bila statistički značajna. U radu Matešić (2021) otkriveno je da mnogo djece s

teškoćama u razvoju polazi aktivnosti koje su organizirane upravo za djecu s teškoćama. To ide u prilog i inozemnom istraživanju kojeg su proveli Castellary-López i sur. (2023), koje je također potvrdilo kako učenici s teškoćama uglavnom polaze aktivnosti koje su namijenjene isključivo njima, odnosno ne radi se o inkluzivnim aktivnostima. Kako ističe Opačak (2010), za učenike s teškoćama često su osnovane posebne radionice, sekcije ili sportski klubovi. Iako tvrdi da to ne mora nužno biti loše jer dolazi do jačanja identiteta te slabljenja srama zbog svojih teškoća, ipak se u tim slučajevima ne radi o inkluziji zbog čega će izostati određene dobrobiti koje bi bile prisutne u interakciji s vršnjacima bez teškoća.

1.3.1. Barijere prilikom sudjelovanja na izvannastavnim aktivnostima

Djeca s teškoćama u razvoju nailaze na brojne prepreke koje im otežavaju ravnopravno sudjelovanje na izvannastavnim aktivnostima s njihovim vršnjacima. Postoji cijeli niz razvojnih, osobnih, okolinskih čimbenika te čimbenika vezanih uz same aktivnosti koji otežavaju takvo sudjelovanje (Fernandez i sur., 2018). U istraživanju Fernandez i sur. (2018), većina roditelja djece s teškoćama smatrala je da razvojne teškoće i smanjena usvojenost vještina utječu na njihovu mogućnost sudjelovanja i uživanja u istim aktivnostima u kojima sudjeluju njihovi vršnjaci. Također su navodili kako su njihova djeca bila zabrinuta zbog razina svojih vještina u usporedbi s vršnjacima te su se osjećali kao da nisu dovoljno dobri. Autori smatraju kako su ovakve roditeljske brige u nekim slučajevima dovele do toga da roditelji ne potiču ili ne dopuštaju svojoj djeci da sudjeluju u određenim aktivnostima.

Kao još jedan razlog rjeđeg sudjelovanja djece s teškoćama, Fernandez i sur. (2018) navode stavove voditelja izvannastavnih aktivnosti. Prema njima, voditelji često imaju niska očekivanja od djece s teškoćama pa su se tako neka djeca suočila sa situacijama u kojima su sjedila sa strane umjesto da voditelji pokušaju pronaći načine da ih uključe. Slično su naveli i Agran i sur. (2017) čije je istraživanje pokazalo kako odgojno-obrazovni djelatnici koji rade s djecom s teškoćama vide dobrobiti koje izvannastavne aktivnosti pružaju, no ipak se nisu osjećali dužnima ostvariti njihovo sudjelovanje. Opačak (2010) potvrđuje kako se s istim problemom suočavaju i djeca s teškoćama u Hrvatskoj, s time da ona navodi kako voditelji aktivnosti imaju stručna znanja za provođenje samih aktivnosti, no često nemaju dovoljno znanja o dječjoj psihologiji i pedagogiji, te primjerenim metodama rada s djecom s teškoćama.

Kada se ispituje pozitivan utjecaj izvannastavnih aktivnosti na učenike, naglasak se uglavnom stavlja na darovitu djecu. Tako Pejić Papak i Vidulin (2016) ističu kako izvannastavne aktivnosti pružaju okruženje u kojem se „otkriva, potiče i prati rad darovitih učenika“. Dodaju kako se u tim aktivnostima omogućuje usmjeravanje i poticanje njihovih sposobnosti. No, kako je već prethodno spomenuto, jedno od načela izvannastavnih aktivnosti je amaterizam, što znači da bi se naglasak trebao stavljati na uživanje u samom provođenju vremena na izvannastavnim aktivnostima, a ne na izvrsnost. I učenici s teškoćama ponekad mogu pokazivati izvrsnost, kao što u istraživanju Pavin Banović (2021), navodi da su učenici sa specifičnim teškoćama učenja pokazali iznimnu kreativnost tijekom polaganja izvannastavne aktivnosti fotografiranja. Ipak, kako napominju Mlinarević i Brust Nemet (2012), smisao izvannastavnih aktivnosti nije pružanje mogućnosti samo „najспособnijim“ učenicima, već stvaranje okruženja u kojem će svi učenici zadovoljiti svoje interese.

Velik je problem i to što se slobodno vrijeme djece s teškoćama usmjerava na terapijski proces, a ne na sudjelovanje u aktivnostima u kojima bi djeca uživala. Tako Bosse i Westermann (2016) navode da se naglasak u aktivnostima njihovog slobodnog vremena stavlja na njihove terapijske potrebe umjesto na njihove interese. Kao primjer navode da se na aktivnosti jahanja gleda kao hipoterapiju, na glazbene aktivnosti kao glazbenu terapiju i slično.

2. Problem i cilj istraživanja

Kao što je već navedeno, brojna istraživanja pokazala su kako izvannastavne aktivnosti imaju mnogobrojne dobrobiti za učenike. Samo neke od njih su bolji akademski uspjeh, pozitivniji stav prema školi, veća vjerojatnost završetka obrazovanja i uspjeha u odrasloj dobi, razvijanje osobnih potencijala učenika, poticanje kreativnosti, jačanje socijalnih kompetencija, izgrađivanje vrijednosti, pozitivan utjecaj na osobni, emocionalni i društveno-kulturni razvoj, zadovoljavanje individualnih potreba i interesa svakog učenika.

Izvannastavne aktivnosti su specifične po tome što su dobrovoljne, a učenici su i aktivni sudionici u provedbi aktivnosti. Za razliku od redovne nastave, učenici sudjeluju u aktivnostima koje su vezane uz njihov interes, nema pritiska da budu u njima što uspješniji te se želi postići zadovoljstvo učenika samim sudjelovanjem. Na taj se način stvara pozitivno, sigurno, ugodno i poticajno okruženje u kojem učenici mogu razvijati svoje vještine.

Takvi uvjeti i okruženje idealni su i za učenike s teškoćama u razvoju jer se fokusiraju na njihove mogućnosti, odnosno jake strane te nema snošenja posljedica ako se ne postigne željeni uspjeh. Ipak, brojna inozemna istraživanja pokazuju kako se učenici s teškoćama u razvoju rjeđe uključuju u izvannastavne aktivnosti, dok su kod nas rezultati neujednačeni.

Istraživanja koja se bave ovim područjem, uglavnom ispituju vrste izvannastavnih aktivnosti koje polaze učenici s teškoćama, razlike u polaganju izvannastavnih aktivnosti između djece sa i bez teškoća, barijere zbog kojih ih učenici s teškoćama ne polaze te smjernice za stručnjake koji vode izvannastavne aktivnosti. No, ne postoje istraživanja koja se bave dobrobitima polaganja izvannastavnih aktivnosti kod djece s teškoćama u razvoju te će se stoga ovo istraživanje baviti upravo tim pitanjem. Osim toga, istraživanja koja se bave općenito izvannastavnim aktivnostima djece s teškoćama uglavnom su kvantitativna, dok će ovo istraživanje biti kvalitativno kako bi se dobio dublji uvid u njihova iskustva. Kroz perspektive učenika s teškoćama u razvoju koji polaze izvannastavne aktivnosti, ispitat će se kakav značaj izvannastavne aktivnosti imaju za njih. Specifičnije, obuhvatit će područja vršnjačkih odnosa, svijesti o sebi, socijalne svjesnosti, emocionalne dobrobiti, razvoja interesa, akademskog uspjeha te motivacije za školu.

U skladu s problemom istraživanja postavljen je cilj istraživanja, koji je usmjeren na dobivanje uvida u iskustva učenika s teškoćama u razvoju vezana uz značaj sudjelovanja na izvannastavnim aktivnostima.

2.1. Istraživačka pitanja

U skladu s navedenim problemom i ciljem istraživanja, definirana su sljedeća istraživačka pitanja:

1. Kakva iskustva djeca s teškoćama u razvoju imaju u izvannastavnim aktivnostima?
2. Na koji način djeca s teškoćama u razvoju doživljavaju izvannastavne aktivnosti u kontekstu odnosa s vršnjacima?
3. Na koji način djeca s teškoćama u razvoju doživljavaju izvannastavne aktivnosti u kontekstu svijesti o sebi?
4. Na koji način djeca s teškoćama u razvoju doživljavaju izvannastavne aktivnosti u kontekstu socijalne svjesnosti?

5. Na koji način djeca s teškoćama u razvoju doživljavaju izvannastavne aktivnosti u kontekstu emocionalne dobrobiti?
6. Na koji način djeca s teškoćama u razvoju doživljavaju izvannastavne aktivnosti u kontekstu razvoja njihovih interesa?
7. Na koji način djeca s teškoćama u razvoju doživljavaju izvannastavne aktivnosti u kontekstu njihovog akademskog uspjeha?
8. Na koji način djeca s teškoćama u razvoju doživljavaju izvannastavne aktivnosti u kontekstu motivacije za školu?

3. Metode istraživanja

3.1. Sudionici

U istraživanju se za odabir sudionika koristilo namjerno neprobabilističko uzorkovanje. Namjerno uzorkovanje je vrsta uzorkovanja u kojoj istraživač s točno određenom svrhom ili namjerom odabire određene sudionike. Kriteriji izbora sudionika su što bolja informiranost sudionika o temi razgovora, veća raznovrsnost perspektiva ili homogenost s obzirom na određeno obilježje (Miles i Huberman, 1994). Namjerni odabir sudionika u istraživanje usmjeren je na pronalaženje i uključivanje upravo najinformativnijih ispitanika koji imaju veliko iskustvo s predmetom istraživanja (Miles i Huberman, 1994).

U ovom kvalitativnom istraživanju kriteriji za odabir sudionika obuhvaćali su učenike koji pohađaju jednu osnovnu školu u Varaždinu s velikim izborom izvannastavnih aktivnosti, imaju Rješenje o primjerenom obliku školovanja te u tekućoj školskoj godini pohađaju barem jednu izvannastavnu aktivnost u sklopu iste škole. U obzir su uzeti učenici oba spola te svih razreda osnovne škole. Istraživačica je zamolila stručnu suradnicu edukacijsku rehabilitatoricu škole da predloži sudionike, s obzirom na to da su svi učenici s primjerenim oblikom školovanja uključeni u rad kod nje te je ona upoznata s izvannastavnim aktivnostima koje pohađaju.

Prije provedbe istraživanja, roditeljima sudionika objašnjeni su cilj i način provedbe istraživanja, uloga sudionika u istraživanju kao i prava koja imaju tijekom sudjelovanja u istraživanju te je zatražena njihova suglasnost. Potom je isto objašnjeno i samim sudionicima, no na jednostavniji način. Prije same provedbe istraživanja roditelji sudionika i sudionici su potpisali Informirani pristanak, osmišljen za potrebe ovog istraživanja.

Sudionici istraživanja su učenici s teškoćama u razvoju osnovnoškolske dobi koji polaze barem jednu izvannastavnu aktivnost, od 4. do 8. razreda, oba spola. Od dvadeset petero učenika koji odgovaraju kriterijima, suglasnost za sudjelovanje u istraživanju prikupljeno je za sedmero učenika.

U *Tablici 1* prikazani su opći podaci o sudionicima, s time da su sudionicima nasumično dodijeljeni inicijali koji ni na koji način nisu povezani s njihovim pravim imenima kako bi se sačuvala anonimnost sudionika. Od sedmero ispitanika, tri su učenice te četiri učenika. Jedan sudionik polazi 4. razred, petero polazi 6. razred, a jedna sudionica polazi 8. razred. Petero sudionika školuje se po redovitom programu uz individualizaciju postupaka, a dvojica sudionika po redovitom programu uz prilagodbu sadržaja i individualizaciju postupaka. Vrste njihovih teškoća također su prikazane u *Tablici 1*. Šestero sudionika pohađa samo jednu izvannastavnu aktivnost, dok jedna sudionica pohađa tri aktivnosti. Sudionici pohađaju različite izvannastavne aktivnosti, a vrste aktivnosti koje polaze prikazane su u *Tablici 1*. Svi sudionici polaze izvannastavne aktivnosti jedan školski sat tjedno.

Tablica 1 – Opći podaci o sudionicima

Sudionik	Spol	Razred	Vrste teškoća	Oblik obrazovanja	Izvannastavna aktivnost
A.	Ž	8.	mješovite teškoće u učenju; poremećaji aktivnosti i pažnje	Redoviti program uz individualizaciju postupaka	Keramičarska grupa
D.	Ž	6.	mješovite teškoće u učenju; oštećenja središnjega živčanog sustava	Redoviti program uz individualizaciju postupaka	ERASMUS
E.	M	6.	jezične teškoće; poremećaji aktivnosti i pažnje; postojanje više vrsta i stupnjeva teškoća u psihofizičkome razvoju	Redoviti program uz prilagodbu sadržaja i individualizaciju postupaka	Scenska grupa
K.	M	6.	poremećaji govora; poremećaji u ponašanju i osjećanju	Redoviti program uz individualizaciju postupaka	Sportska grupa

L.	Ž	6.	specifične teškoće čitanja; specifične teškoće pisanja; mješovite teškoće u učenju	Redoviti program uz individualizaciju postupaka	Scenska grupa, Filmska grupa, Poduzetništvo
M.	M	4.	jezične teškoće; poremećaji govora; komunikacijske teškoće; intelektualne teškoće; poremećaji aktivnosti i pažnje	Redoviti program uz prilagodbu sadržaja i individualizaciju postupaka	Prirodoslovna grupa
N.	M	6.	poremećaji aktivnosti i pažnje, poremećaji u ponašanju i osjećanju	Redoviti program uz individualizaciju postupaka	Vrtlarstvo

3.2. Metoda prikupljanja podataka

Ovim istraživanjem želio se dobiti uvid u iskustva učenika s teškoćama u razvoju vezana uz značaj sudjelovanja na izvannastavnim aktivnostima. S obzirom na navedeni cilj istraživanja, metoda prikupljanja podataka koja najadekvatnije odgovara na ove istraživačke interese jest polustrukturirani intervju. Polustrukturirani intervju je metoda prikupljanja podataka u okviru koje istraživač ima unaprijed pripremljen podsjetnik za intervju, koji sadrži teme i okvirna pitanja, ali slijedi logiku razgovora i slobodu sudionika istraživanja u odgovaranju te ostavlja mogućnost da se otvore neke nove teme, koje su važne sudionicima (Tkalac Verčić i sur., 2010).

Polustrukturirani intervju provodio se s učenicima s teškoćama u razvoju te je sadržavao pitanja oblikovana kao građa jednostavna za razumijevanje. Provedba intervju s djecom s teškoćama, uvažavajući potrebe za prilagodbama i osiguravanjem pristupačnosti, predstavlja participativno inkluzivno istraživanje. Participativna istraživanja temelje se na uvažavanju perspektiva i mišljenja osoba s invaliditetom, odnosno djece s teškoćama u razvoju, u istraživačkom procesu te oni tako postaju aktivni građani (Walmsley, Johnson, 2003).

Za potrebe ovog istraživanja oblikovana su okvirna pitanja za intervju koja obuhvaćaju sljedeća područja: razvoj interesa, vršnjački odnosi, svijest o sebi, socijalna svjesnost, emocionalna dobrobit, akademski uspjeh, motivacija za školu. Slijedi prikaz glavnih pitanja (bez potpitanja) koja su postavljena tijekom intervjuja:

OPĆA PITANJA

1. Na koje izvannastavne aktivnosti u školi ideš?
2. Koliko često ideš na izvannastavne aktivnosti?
3. Koliko vas je otprilike u grupi za izvannastavne aktivnosti?

RAZVOJ INTERESA

1. Što/tko te motivirao za sudjelovanje na izvannastavnim aktivnostima?
2. Zašto si izabrao/izabrala baš tu aktivnost?
3. Jesi li naučio/naučila nešto novo na izvannastavnim aktivnostima?
4. Jesi li na izvannastavnim aktivnostima otkrio/otkrila nešto u čemu si posebno dobar/dobra?

VRŠNJAČKI ODNOSI

1. Imaš li prijatelje na izvannastavnim aktivnostima?
2. Jesi li upoznao nove prijatelje na izvannastavnim aktivnostima?
3. Kako se slažeš s ostalim učenicima na izvannastavnim aktivnostima?
4. Kako se osjećaš kada trebate raditi nešto u grupama na izvannastavnim aktivnostima?
5. Osjećaš li se prihvaćeno među učenicima na izvannastavnoj aktivnosti? Zašto?
6. Možeš li podijeliti neki posebni događaj koji si doživio/doživjela s prijateljima na izvannastavnim aktivnostima? Ima li puno takvih posebnih događaja?
7. Koja ti je najdraža stvar u vezi s izvannastavnim aktivnostima kad su u pitanju prijatelji?

SVIJEST O SEBI

1. Što bi rekao/rekla što ti najbolje ide na izvannastavnoj aktivnosti?
2. Jesi li bolji/bolja u izvannastavnim aktivnostima ili školskim predmetima?
3. Možeš li mi reći koje su neke tvoje jake strane, u čemu si dobar/dobra?

4. Možeš li mi reći koje su neke tvoje slabije strane, što ti ne ide tako dobro?
5. Jesi li otkrio/otkrila neke svoje jake strane na izvannastavnim aktivnostima?

SOCIJALNA SVJESNOST

1. Možeš li se sjetiti nekog događaja kad ste na izvannastavnoj aktivnosti trebali surađivati ili zajedno napraviti neki zadatak?
2. Misliš li da su takvi zadaci korisni? Možete li nešto naučiti u takvim situacijama?
3. Jeste li svi jednako uspješni na izvannastavnim aktivnostima ili nekima ide bolje/lošije?
4. Misliš li da nekome ponekad treba pomoć na izvannastavnim aktivnostima?
5. Pomažeš li nekad na izvannastavnim aktivnostima učenicima kojima treba pomoć?

EMOCIONALNA DOBROBIT

1. Kako se osjećaš u školi općenito? Voliš li ići u školu?
2. Kako se osjećaš na izvannastavnim aktivnostima? Voliš li ići na te aktivnosti?
3. Osjećaš li se ponosno na sebe kad si uspješan na izvannastavnim aktivnostima?
4. Pomažu li ti izvannastavne aktivnosti da se opustiš kad si pod stresom? Kako?

AKADEMSKI USPJEH

1. Pomaže li ti u učenju nešto što si naučio/naučila na izvannastavnim aktivnostima?
2. Jesi li primijetio/primijetila neke razlike u svojim ocjenama od kad ideš na izvannastavne aktivnosti?

MOTIVACIJA ZA ŠKOLU

1. Jesu li ti izvannastavne aktivnosti dodatna motivacija da ideš u školu?

1. Jesi li na izvannastavnim aktivnostima naučio/naučila nešto što možeš koristiti i u drugim situacijama?
2. Imate li ikad zadaću koju trebate napraviti za izvannastavne aktivnosti?
3. Voliš li raditi takvu zadaću?

3.3. Način prikupljanja podataka

Prije provođenja istraživanja dobio se pisani informirani pristanak djeteta i roditelja pri čemu su bili upoznati sa svim relevantnim aspektima istraživanja. Istraživanje je dobilo pozitivno mišljenje Etičkog povjerenstva Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta (Klasa: 602-25/24-01/9, Ur. broj: 251-74/24-16/2, Zagreb, 20.03.2024.) te suglasnost Ministarstva znanosti i obrazovanja (Klasa: 602-01/24-01/00143, Ur. broj: 533-06-24-0004, Zagreb, 03.05.2024.).

Intervju se provodio u školi, u uredu stručne suradnice edukacijske rehabilitatorice, u vrijeme kada učenici imaju individualni sat s edukacijskom rehabilitatoricom ili u vrijeme kada borave u produženom boravku. Tijekom intervju, stručna suradnica bila je prisutna u uredu. Uvjeti su bili uglavnom mirni, jedini distraktori bili su povremena buka drugih učenika. Intervjui su trajali od najmanje 11 minuta do najviše 23 minute. Specifičnost je bila kod jednog sudionika koji ima govorne teškoće pa je njemu pripremljen intervju u pisanom obliku s ponuđenim odgovorima. Uz to, pripremljena mu je i komunikacijska ploča s pojmovima koji bi mu mogli pomoći u odgovaranju. Prilikom intervju prisutna je bila i njegova asistentica u nastavi koja je pojašnjavala njegove odgovore, a i edukacijska rehabilitatorica je bila uključena. Proces je tekao na način da mu istraživačica postavi pitanje, a on zaokruži ponuđeni odgovor ako ga ima, ili da odgovor iskomunicira s asistenticom i zajedno se dođe do odgovora.

Etički principi koji su se poštovali bili su u skladu sa smjernicama Etičkog kodeksa istraživanja s djecom (2020):

Postupci istraživanja bili su prilagođeni dobi, sposobnostima i zrelosti sudionika. Upute su bile dane jednostavnim jezikom te se provjeravalo razumiju li sudionici sve što im se kaže.

Kako bi se istraživački postupci prilagodili najboljem interesu sudionika, primijenilo načelo najmanjeg remećenja redovitih aktivnosti i osiguralo pružanje neposredne stručne podrške i pomoći sudionicima tijekom i nakon istraživanja, istraživačica je surađivala sa stručnom suradnicom u školi u kojoj se provodi istraživanje.

Okolnosti u kojima se istraživanje provodilo jamčilo je tjelesnu, emocionalnu i opću psihološku sigurnost sudionika. Intervju se provodio u poznatom prostoru (uredu stručne suradnice edukacijske rehabilitacije), u mirnim uvjetima, uz prisustvo stručne suradnice. Sudionici nisu morali odgovarati na pitanja koja su im neugodna i bila im je data mogućnost odustajanja u bilo kojem trenutku. Stvorila se ugodna, neformalna atmosfera za razgovor.

Osigurala se tajnost podataka o sudionicima istraživanja i njihovim izjavama. Neće se iznositi identitet sudionika niti informacije o njima (škola koju polaze i ostali podaci na temelju kojih bi ih se moglo identificirati). Sve njihove izjave pohranit će se na sigurno te će se uništiti po završetku provedbe istraživanja.

Sudionicima, njihovim roditeljima i stručnim djelatnicima u ustanovi u kojoj je istraživanje provedeno priopćit će se rezultati istraživanja po završetku obrane diplomskog rada (slanjem kratkog znanstvenog izvješća o provedbi i rezultatima istraživanja na mail adrese navedene u informiranom pristanku).

3.4. Kvalitativna metoda istraživanja

U ovom istraživanju korištena je tematska analiza kao vrsta kvalitativne analize podataka (Braun, Clarke, 2006). Unutar tematske analize korištena je realistička metoda (Braun, Clarke, 2006, str. 9) koja predstavlja iskustva, značenja i doživljaje stvarnosti sudionika. Također, koristio se pristup teoretske tematske analize (Braun, Clarke, 2006, str. 12), odnosno polazi se od teorijskih pretpostavki prema podacima. Prema razini na kojoj će teme biti prepoznate, korištena je semantička analiza (Braun, Clarke, 2006, str.13). Semantička analiza tema znači da se ne traže značenja izvan onoga što su sudionici rekli, pokušavajući tako razumjeti što ljudi govore, što predstavlja njihovo mišljenje, kako ga oni objašnjavaju i što iz njega proizlazi.

Analiza podataka odvijala se kroz postupak kodiranja, točnije sažimanja podataka u svrhu prenošenja najvažnijih izjava sudionika te strukturiranja kvalitativne građe u istraživačke teme. U fazi prije kodiranja, doslovno su transkribirani audio zapisi intervjuja. Transkripti su uređeni različitim bojama kojima su označene značajne izjave sudionika uz navođenje prve ideje tema u koje spadaju odgovori sudionika. Teme proizlaze iz cilja istraživanja i istraživačkih pitanja te polazišnih teorijskih koncepata, ali su posebno vrijedne teme koje donose sami sudionici tijekom provedbe istraživanja.

Koraci kodiranja u tematskoj analizi su: otvoreno kodiranje kojim se izjave sudionika oblikuje u kodove; zatim se traže teme o kojima govore kodirani podaci te se oblikuju odgovarajuće podteme unutar nastalih tema, u smislu nekih specifičnosti u značenju ili nekih sličnosti u značenjima o kojima govori više sudionika (Braun, Clarke, 2006). Potom se teme i podteme promatraju u međuodnosu, točnije, krajnji cilj analize je prikazati i objasniti kontekst te staviti dobivene teme u odnose na način da se pronađu poveznice među njima.

U nastavku poglavlja slijedi *Tablica 2.* koja prikazuje tijek kvalitativne analize podataka, a u kojoj su istaknute glavne teme, podteme te kodovi koji su nastali kao odgovor na istraživačko pitanje: *Na koji način djeca s teškoćama u razvoju doživljavaju izvannastavne aktivnosti u kontekstu odnosa s vršnjacima?* Radi se o primjeru tijeka kvalitativne analize za jedno istraživačko pitanje, a isti postupak se sijedio za sva ostala istraživačka pitanja.

Tablica 2 – Primjer postupka analize za istraživačko pitanje „Na koji način djeca s teškoćama u razvoju doživljavaju izvannastavne aktivnosti u kontekstu odnosa s vršnjacima?“

TEMA	PODTEME	KODOVI
Odnosi s vršnjacima	Upoznavanje novih prijatelja	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Upoznavanje puno novih prijatelja koje učenica inače ne bi upoznala. (L) ➤ Upoznavanje novih prijatelja na izvannastavnim aktivnostima. (A, N, M) ➤ Ostanak u kontaktu s učenicima koje je učenica upoznala u sklopu izvannastavne aktivnosti. (D) ➤ Upoznavanje velikog broja novih prijatelja iz drugih zemalja. (D) ➤ Prijateljstva na izvannastavnoj aktivnosti ograničena na učenike iz razreda. (K)
	Dobri odnosi u grupi	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Isticanje dobrih odnosa u grupi. (L, A, D, N, E, K, M) ➤ Uživljanje u zezanju s prijateljima na izvannastavnoj aktivnosti. (K) ➤ Učeniku je na izvannastavnoj aktivnosti najdraže zezanje i igra s prijateljima. (E) ➤ Opuštena atmosfera u kojoj se učenici mogu zezati. (N) ➤ Opuštena atmosfera na izvannastavnoj aktivnosti uključuje igre. (E)

	Zajednički interesi	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Povezivanje s drugim učenicima iz grupe zbog zajedničkih interesa. (A)
	Rad u grupi	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Učenica voli raditi u grupi jer je lakše i zabavno. (L) ➤ Ugodni osjećaji povezani sa zadatkom u kojem su učenici iz grupe zajednički sudjelovali. (A) ➤ Preferiranje samostalnog rada u odnosu na rad u grupi. (N) ➤ Radovanje grupnom radu. (M) ➤ Uživanje u grupnom radu. (E) ➤ Ugodno sjećanje na zajedničko sudjelovanje u predstavi. (E)
	Osjećaj pripadanja	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Osjećaj pripadanja grupi. (L, A, N, E, M) ➤ Povezanost s učenicima iz grupe i tijekom razdoblja kada učenica nije polazila izvannastavnu aktivnost. (A) ➤ Povremen osjećaj pripadanja grupi. (K)
	Druženje	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Uživanje u spontanom druženju s učenicima u grupi. (L) ➤ Pamćenje velikog broja posebnih događaja proživljenih s prijateljima na izvannastavnoj aktivnosti. (D) ➤ Učenik se više voli družiti s prijateljima nego biti sam. (E) ➤ Druženje s prijateljima neposredno nakon izvannastavne aktivnosti. (K) ➤ Sjećanje na smijeh s prijateljima zbog smiješnog događaja na izvannastavnoj aktivnosti. (M) ➤ Zabava i dobro slaganje s prijateljima na izvannastavnoj aktivnosti. (M)

4. Rezultati istraživanja

4.1. Odnosi s vršnjacima

Vežano za istraživačko pitanje *Na koji način djeca s teškoćama u razvoju doživljavaju izvannastavne aktivnosti u kontekstu odnosa s vršnjacima?*, prva tema koja će biti analizirana unutar ovog istraživanja je *Odnosi s vršnjacima* koja je podijeljena u šest podtema: *Upoznavanje novih prijatelja*, *Dobri odnosi u grupi*, *Zajednički interesi*, *Rad u grupi*, *Osjećaj pripadanja* i *Druženje* (Tablica 2).

Upoznavanje novih prijatelja. Većina sudionika istaknula je kako su izvannastavne aktivnosti bile odlična prilika za upoznavanje novih prijatelja. Sudionica L. istaknula kako je stekla nove prijatelje zahvaljujući zajedničkom interesu te je dodala da ih inače ne bi imala prilike upoznati: „...na ove dvje sam upoznala se s puno, velikom grupom ljudi koje ne bi upoznala da ne idem na... jer su iz drugih razreda“. Druga je sudionica navela kako je imala priliku upoznati i velik broj prijatelja iz drugih zemalja s kojima se družila u sklopu izvannastavnih aktivnosti: „Pa zapravo kak idemo na putovanja ili one dođeu k nama, uvijek se upoznamo...“. Ne samo da se stječu nova prijateljstva, već kako navodi i sudionica D., ona opstaju: „...ali sam upoznala dosta ljudi s kojom sam i sad u kontaktu...“. Ipak, sudionik K. nije sklopio nova prijateljstva na izvannastavnoj aktivnosti, već se tamo družu samo s prijateljima iz razreda, ako dođu: „...samo iz razreda, ako netko dođe, ali inače ne baš...“.

Dobri odnosi u grupi. Na pitanje kako se slažu s ostalim učenicima na izvannastavnoj aktivnosti, svi su sudionici istaknuli dobre međusobne odnose. Neki od njih ističu opuštenu atmosferu u kojoj su mogući druženje, igra i zabava. Dvoje sudionika navode da se vole zezati s prijateljima tijekom izvannastavne aktivnosti: „...sad se malo zezamo i tak...“, a jedan od njih ističe kako mu je najdraža stvar „...da se možemo zezati.“ Sudioniku E. je posebno drago što se aktivnost ne svodi samo na izvršavanje zadataka, već se učenici imaju priliku i igrati, što mu je najdraži aspekt vremena provedenog s prijateljima u grupi.

Zajednički interesi. Jedna je sudionica istaknula kako učenici u grupi na izvannastavnoj aktivnosti imaju iste interese koji ih povezuju: „...svi se međusobno družimo i imamo više zajedničkih stvari nego ovak neki drugi...“.

Rad u grupi. Na izvannastavnim aktivnostima ističe se suradnja među učenicima i rad u grupi, što većinu sudionika veseli. Sudionik E. navodi kako uživa u aktivnostima koje se provode u grupi, a kao najljepše sjećanje na rad u grupi navodi sudjelovanje u predstavi s

ostalim učenicima „...*kad smo išli glumiti za dan škole u veliku dvoranu pred možda hiljadu i petsto ljudi.*“. Osim toga, sudionica L. otkrila je i kako je lakše izvršavati zadatak kad se radi u grupi, a uz to je i zabavno. „*Pa većinu vremena mi je lakše raditi u grupi nego sama i zabavno mi je jako.*“, dok sudionica A. navodi i primjer grupnog zadatka u kojem je posebno uživala „...*sad nedavno smo radili nekakvog robota od papira... I onda smo svi skupa, jedna je trgala knjige, druga je rezala, poravnala stranice, a jedna je odvajala plastiku od omota...*“. Ipak, ne vole svi učenici rad u grupi, što treba poštovati, kao što je primjer sa sudionikom K. kojem se „*baš i ne sviđa*“ grupni rad te preferira samostalan rad.

Osjećaj pripadanja. Učenici se na izvannastavnoj aktivnosti zbližavaju preko zajedničkih interesa, a često se zbog toga i identificiraju kao dio te grupe. Većina je sudionika istaknula da se osjećaju kao „jedan od njih“, odnosno kao da pripadaju toj grupi. Međutim, sudionik K. nadodaje kako se samo „*ponekad*“ osjeća dijelom grupe. S druge strane, sudionica A. napominje kako je ostala povezana s ostatkom grupe čak i u razdoblju kada nije polazila izvannastavnu aktivnost.

Druženje. Najviše ugodnih sjećanja s izvannastavnih aktivnosti sudionici vežu upravo uz druženje s ostalim učenicima. Sudionica D. tako ne može ni izdvojiti najdraža sjećanja jer ih je bilo previše: „...*zapravo bilo dosta toga kaj mi se sviđalo*“. Sudionik M. ističe smiješni događaj s izvannastavne aktivnosti zbog kojeg su se svi smijali. Da se druženje može odvijati i tijekom izvršavanja zadatka, pokazuje ispitanica L. koja navodi kako su učenici opušteno razgovarali tijekom improvizacije u predstavi: „...*dok smo glumili skupa, usred predstave... I onda bi kao pričali jedni drugi s likovima bez teksta, to samo ono... Improvizirali smo i to mi je bilo super i drago...*“. A druženje se ne odvija samo tijekom aktivnosti, već i izvan, kako navodi sudionik K., primjerice u svlačionici nakon aktivnosti. I sudionik E. navodi kako se voli družiti s drugim učenicima: „*Draže mi je kad sam s njima.*“.

4.2. Svijest o sebi

Istraživačko pitanje *Na koji način djeca s teškoćama u razvoju doživljavaju izvannastavne aktivnosti u kontekstu svijesti o sebi?* obuhvaća temu *Svijest o sebi* te podteme *Svijest o vlastitim jakim stranama*, *Svijest o vlastitim slabijim stranama*, *Svijest o svojim akademskim postignućima*, *Samopouzdanje* i *Svijest o svojim mogućnostima* (Tablica 3).

Tablica 3 – Prikaz tema i podtema za tematsko područje Svijest o sebi

TEMA	PODTEME	KODOVI
Svijest o sebi	Svijest o vlastitim jakim stranama	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Učenica ne primjećuje da je u nečemu izuzetno dobra. (L) ➤ Na poticaj, prepoznavanje u čemu je učenica dobra, isticanje sudjelovanja na natjecanju iz Poduzetništva. (L) ➤ Prepoznavanje kreativnosti, smišljanja ideja i vještina pomaganja kao jakih strana. (L) ➤ Izrađivanje glinenih skulptura kao vlastita jaka strana otkrivena tijekom polazjenja izvannastavne aktivnosti. (A) ➤ Kreativnost kao područje u kojem je učenica najuspješnija ističe se na izvannastavnoj aktivnosti. (A) ➤ Prepoznavanje svojih talenata za strane jezike tijekom izvannastavne aktivnosti. (D) ➤ Prepoznavanje uspješnosti u fizičkim aktivnostima kao vlastite jake strane kroz sudjelovanje u izvannastavnoj aktivnosti. (N) ➤ Učenik nije siguran što mu ide najbolje na izvannastavnoj aktivnosti. (E) ➤ Prepoznavanje vlastitih talenata u pjevanju i plesu. (E) ➤ Nesigurnost u vlastite jake strane. (K) ➤ Identifikacija rukometa kao sporta u kojem je najuspješniji. (K) ➤ Prepoznavanje talenta za smišljanje novih ideja kao jake strane povezano s izvannastavnom aktivnosti. (M)
	Svijest o vlastitim slabijim stranama	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Prepoznavanje svojih slabijih strana vezanih uz teškoće učenja. (L) ➤ Prepoznavanje kemije i fizike kao vlastitih slabijih strana. (A) ➤ Prepoznavanje teškoća s matematičkim zadacima kao vlastite slabije strane. (D) ➤ Prepoznavanje teškoća s matematikom, engleskim jezikom i informatikom kao slabije strane. (E) ➤ Identificiranje specifičnih zadataka iz školskih predmeta koji učeniku najteže idu. (E)

		<ul style="list-style-type: none"> ➤ Prepoznavanje teškoća vezanih uz književnost i geografiju. (K) ➤ Nепреpoznavanje vlastitih slabijih strana. (M)
	Svijest o svojim akademskim postignućima	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Učenici ističu veći uspjeh u izvannastavnim aktivnostima nego školskim predmetima. (L, D, N, E) ➤ Učenici su neodlučni jesu li uspješniji u izvannastavnim aktivnostima ili školskim predmetima, ovisno o školskom predmetu. (A, K) ➤ Podjednak uspjeh u izvannastavnoj aktivnosti i redovnoj nastavi. (M)
	Samopouzdanje	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ponos zbog dobivanja diplome na natjecanju iz Poduzetništva. (L) ➤ Učenica smatra da će zbog uspjeha dugotrajno biti ponosna na sebe i da će uspjeh postati lijepo sjećanje. (L) ➤ Svjesnost da su drugi uspješniji jer dulje polaze izvannastavne aktivnosti. (L) ➤ Ponos i zadovoljstvo izgledom skulpture izrađene na izvannastavnoj aktivnosti. (A) ➤ Ponos na sebe zbog uspjeha u glumi na izvannastavnoj aktivnosti. (E) ➤ Ponos na sebe zbog pohvala učiteljice. (N) ➤ Samopouzdanje u sposobnost glumljenja više likova u jednoj predstavi. (E) ➤ Samopouzdanje u vlastite sposobnosti da glumi različite likove. (E) ➤ Samopouzdanje zbog čestog zabijanja golova. (K) ➤ Ponos na sebe zbog ostvarenja sportskog uspjeha. (K) ➤ Samopouzdanje zbog toga što je učenica među uspješnijima na izvannastavnoj aktivnosti. (D)
	Svijest o svojim mogućnostima	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Svijest o vlastitim mogućnostima i ograničenjima u glumi. (E) ➤ Dobivanje uloge u skladu s glumačkim mogućnostima. (E) ➤ Svijest o vlastitim teškoćama koje mogu utjecati na glumu. (E) ➤ Prepoznavanje vlastite potrebe za podrškom. (E)

- Svijest o potrebnom vremenu za pripremu za predstavu. (E)
- Prepoznavanje vlastitih sportskih sposobnosti. (K)

Svijest o vlastitim jakim stranama. Većina je sudionika istaknula svoje jake strane vezano uz izvannastavne aktivnosti koje polaze. Tako je sudionica L. prvotno rekla da ne prepoznaje svoje jake strane: „*Pa ja nisam primijetila, al možda bi netko drugi.*“, no na upit idu li joj dobro izvannastavne aktivnosti, istaknula je kako je u njima vrlo uspješna i kako često ide na natjecanja. Uz to se uspjela prisjetiti i svojih jakih strana „*Najbolje bi mi išlo improvizacija i smišljanje ideja, to mi dobro ide i pomaganje drugima, to mi isto super ide... Ja sam jako kreativna, volim crtati i pisati priče*“. Slično tome, i sudionik E. nije bio siguran u svoje jake strane, no tijekom intervjua je kroz razgovor o izvannastavnim aktivnostima osvijestio da mu idu ples i pjevanje, a tako je bilo i sa sudionikom K. koji je na poticaj shvatio u čemu je dobar: „*...dobar sam, najbolji u rukometu*“. Sudionica A. je upravo tijekom polazanja izvannastavne aktivnosti shvatila u čemu je uspješna: „*Pa, u rađenju, izrađivanju od gline stvari*“. Također je prepoznala i da je jako kreativna. Sudionica D. je navela da joj dobro idu strani jezici te da se s njima dobro snalazi na izvannastavnoj aktivnosti. Preostali su sudionici također istaknuli svoje jake strane koje dolaze do isticanja kroz zadatke na izvannastavnim aktivnostima.

Svijest o vlastitim slabijim stranama. Kada ih se upitalo o njihovim slabijim stranama i onome što im teže ide, sudionici su uglavnom isticali školske predmete i zadatke u kojima nisu baš uspješni. Sudionica L. istaknula je izazove s kojima se susreće tijekom nastave zbog svojih teškoća učenja: „*...mi je problem čitanje i miješam slova cijelo vrijeme...*“, no dodala je kako to ne dolazi toliko do izražaja tijekom polazanja izvannastavnih aktivnosti. Sudionica A. kao svoje slabije strane istaknula je kemiju i fiziku, dok je sudionik E. uspio i poredati najteže školske predmete prema svojoj uspješnosti „*...engleski najteži, matematika i informatika tako-tako. Ali da nemam engleski, najgora bi bila matematika sigurno*“. Osim toga, dodao je i da mu je teško brzo pisati. Sudionik K. i sudionica D. unutar školskih predmeta prepoznali su i specifična područja koja su im posebno teška. Ipak, sudionik M. nije uspio navesti nijednu svoju slabiju stranu.

Svijest o svojim akademskim postignućima. Četvero sudionika sa sigurnošću je napomenulo kako su uspješniji u izvannastavnim aktivnostima nego u školskim predmetima: „*Bolje mi idu izvannastavne nego školski predmeti. To je definitivno.*“. Ipak, dvoje nije moglo

odrediti jesu li bolji u izvannastavnim aktivnostima ili u redovnoj nastavi, dodali su kako to ovisi s kojim školskim predmetom se uspoređuju: „*Tak da ovisi zapravo o predmetu i o tome kaj radimo...*“, „*Pa ovisi o predmetu, mislim u nekim predmetima... sam dobar, ali u nekim... sam malo slabiji*“. Jedino je sudionik M. izjavio kako je podjednako uspješan i u izvannastavnim aktivnostima i na redovnoj nastavi.

Samopouzdanje. Kako su sudionici naveli u čemu su sve dobri na izvannastavnim aktivnostima, bilo je očekivano da to doprinosi i njihovom osjećaju samopouzdanja. Tako je sudionica D. izdvojila svoje samopouzdanje zbog toga što je među najuspješnijima u grupi: „*Pa meni to, nekak među sam boljima...*“. S druge strane, iako je sudioniku K. prethodno bilo teško navesti svoje jake strane, ipak je dodao kako zna biti ponosan na sebe zbog čestog zabijanja golova na izvannastavnoj aktivnosti zbog čega osjeća i samopouzdanje. Sudionik E. je također na početku bio dosta nesiguran u sebe i svoje mogućnosti, no kasnije je samopouzdanje izjavio kako je uspješan u glumi i glumljenju različitih likova: „*Sve glumim dosta dobro.*“ te da može glumiti više različitih likova u istoj predstavi. Sudionica L. dodala je kako su na određenim izvannastavnim aktivnostima drugi uspješniji od nje, no samo zato što ona kraće polazi te aktivnosti: „*Pa nekima ide bolje, ali ono, neki već idu na te izvannastavne dulje od mene pa zato.*“ te stoga to ne narušava njeno samopouzdanje. Dodala je i kako je zbog uspjeha na izvannastavnim aktivnostima često ponosna na sebe te smatra kako će se taj osjećaj ponosa dugo zadržati: „*jako sam ponosna na sebe...zbog jednog natjecanja... sam dobila diplomu... imam osjećaj... da budem ponosna na sebe još uvijek u budućnosti.*“. Sudionica A. navela je događaj s izvannastavne aktivnosti kada se osjećala izrazito ponosno i zadovoljno svojim radom: „*...jako sam zadovoljna kak je ispala... Baš sam bila zadovoljna kak je ispalo.*“. A od sudionika N. dobivena je drugačija perspektiva. Naime, on je istaknuo kako je ponosan kada ga pohvali voditeljica izvannastavne aktivnosti: „*Pa, dok učiteljica veli: „Dobro ste svi odradili, ali baš sam ponosna na tebe, N.“ ...*“.

Svijest o svojim mogućnostima. Osim svojih jakih i slabijih strana, sudionici su istaknuli i svoje realne mogućnosti i sposobnosti, odnosno realnu sliku o sebi. Tako je sudionik E. istaknuo kako na izvannastavnim aktivnostima dobiva uloge u skladu sa svojim mogućnostima i ograničenjima: „*Ali ne dobim ko glavnu ulogu i puno teksta.*“, „*...ne znam, ja teško pamtim pa dobim kratko...*“. Također, svjestan je i kako mu je ponekad potrebna podrška ostalih učenika i koliko vremena mu je potrebno da se pripremi za predstavu. Slično tome, sudionik K. svjestan je svojih stvarnih sportskih mogućnosti: „*Pa, mislim, ne ide mi baš dobro, ali... znam... igrati.*“.

4.3. Socijalna svjesnost

Iz istraživačkog pitanja *Na koji način djeca s teškoćama u razvoju doživljavaju izvannastavne aktivnosti u kontekstu socijalne svjesnosti?* proizašla je tema *Socijalna svjesnost* te četiri podteme: *Koristi od grupnog rada*, *Socijalne vještine*, *Svijest o razlikama među učenicima* i *Spremnost na pomaganje* (Tablica 4).

Tablica 4 – Prikaz tema i podtema za tematsko područje *Socijalna svjesnost*

TEMA	PODTEME	KODOVI
Socijalna svjesnost	Koristi od grupnog rada	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Rad u grupi rezultira boljim idejama. (L) ➤ Prilikom rada u grupi, svatko pridonosi prijedlogom za bolju ideju. (M) ➤ Preferiranje rada u grupi u odnosu na samostalan rad jer rezultira boljim idejama. (D) ➤ Pronalaženje boljeg rješenja zahvaljujući prijedlozima drugih učenika. (L) ➤ Otkrivanje da se zadatak može brže izvršiti ako učenici rade kao grupa. (N) ➤ Svijest da se zadatak može lakše odraditi ako učenici rade kao grupa. (E, K)
	Socijalne vještine	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Svijest o vlastitim dobro razvijenim socijalnim vještinama i odnosima s drugima. (D) ➤ Grupni zadaci korisni su za razvoj socijalnih vještina i bolje upoznavanje drugih osoba. (D) ➤ Razvijanje vještina rada u grupi. (L)
	Svijest o razlikama među učenicima	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Prepoznavanje da nisu svi jednako uspješni na izvannastavnoj aktivnosti. (A, N, E) ➤ Prepoznavanje područja u kojima je drugim učenicima potrebna pomoć. (N) ➤ Prepoznavanje da nisu svi jednako dobri u svim sportovima. (K) ➤ Svi su učenici na izvannastavnoj aktivnosti podjednako dobri. (M)

	Spremnost na pomaganje	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Učenik povremeno pomaže učenicima iz grupe kojima je potrebna pomoć. (N) ➤ Spremnost na pomaganje učenici iz grupe kojoj je potrebna pomoć. (A) ➤ Učenica ističe kako je ona inače ona koja pomaže drugim učenicima. (D) ➤ Navođenje međusobnog pomaganja između učenika u grupi. (D) ➤ Spremnost drugih učenika da učeniku pruže podršku. (E)
--	-------------------------------	--

Koristi od grupnog rada. Kroz grupni rad učenici mogu puno naučiti i usvojiti nove vještine. Tako je dvoje sudionika na izvannastavnim aktivnostima shvatilo da je zadatak lakše odraditi ako ga obavljaju kao grupa. Osim toga, sudionica L. shvatila je da se radom u grupi dolazi do bolje ideje: „...možemo raditi skupa i da snalazimo se i dobivamo bolje ideje skupa nego što bi dobili sami...“ te je shvatila kako jedni drugima mogu pomoći poboljšati ideje „...možda bi ja odlučila neki teži način za riješiti neki problem, a netko drugi bi mi objasnio da ima lakši način...“, a s istim se složio i sudionik M. Sudionica D. je također navela kako rad u grupi rezultira boljim idejama „...zapravo mi je puno bolje neg da smo sami jer uvijek ima nekih većih ideja...“. Ne samo da se grupnim radom zadatak može odraditi bolje, već i brže, kako ističe sudionik N.: „Brže napravimo dok smo svi skupa.“

Socijalne vještine. Svoje socijalne vještine istaknula je sudionica D. Kroz grupne zadatke na izvannastavnim aktivnostima imala je mogućnost razvijati vlastite socijalne vještine, ali i bolje upoznati druge učenike: „...kak sam već rekla, dosta toga se može o ljudima saznati.... Uz to, navela je kako su njene socijalne vještine već dobro razvijene: „...socijalizirana sam dosta s drugim ljudima i prihvaćaju me dobro.“. Da na izvannastavnim aktivnostima ima mogućnost razvijati svoje socijalne vještine, navela je sudionica L. pri čemu ističe svoje konkretne vještine rada u grupi: „...učim bolje raditi u grupi i biti bolji timski igrač...“.

Svijest o razlikama među učenicima. Na izvannastavnim aktivnostima naglasak je na uživanju u samoj aktivnosti, a ne na postizanju rezultata, tako da na njima mogu sudjelovati i učenici koji nisu izvrsni. Prema tome, postojat će razlike među učenicima unutar grupa. Nekolicina sudionika prepoznala je kako nisu svi unutar grupe jednako uspješni: „Neki malo bolji, neki malo slabiji... joj nekad baš i ne ide, nije joj crtanje jača strana ili tak nekaj, izrađivanje...“, „Neki su malo bolji“. Sudionik N. prepoznaje i područja u kojima je drugim

učenicima potrebna pomoć: „*Možda kopanje, zakopavanje i ravnanje blata*“. S druge strane, sudionik K. navodi da učenici pokazuju različite sposobnosti u različitim sportovima: „*Svatko je bolji u nekom drugom sportu*“. Ipak, sudionik M. smatra kako su svi učenici u grupi na izvannastavnoj aktivnosti podjednako dobri.

Spremnost na pomaganje. Kako je većina sudionika prepoznala da nisu svi učenici jednako uspješni, željelo se provjeriti i koliko su spremni pomoći učenicima kojima je to potrebno. Sudionik N. naveo je kako on „*ponekad*“ pomaže drugim učenicima prilikom zadataka sađenja. Također, sudionica A. navodi kako ona pomaže prijateljici kojoj teže ide crtanje. Sudionica D. ističe kako je ona ta koja najviše pomaže drugima, no ističe i međusobno pomaganje među učenicima u grupi: „*Pa ako netko negdje zapne, inače sam ja ta koja pomaže... al snađemo se*“. S druge strane, sudionik E. smatra kako je on taj kojemu ponekad zatreba pomoć drugih: „*...ponekad meni treba pomoć*“, no ističe i kako su ostali učenici spremni pomoći mu u tim situacijama.

4.4. Emocionalna dobrobit

Na temelju istraživačkog pitanja *Na koji način djeca s teškoćama u razvoju doživljavaju izvannastavne aktivnosti u kontekstu emocionalne dobrobiti?* određena je tema *Emocionalna dobrobit* koja obuhvaća tri podteme: *Osjećaji prema školi*, *Osjećaji prema izvannastavnim aktivnostima* i *Nošenje sa stresom* (Tablica 5).

Tablica 5 – Prikaz tema i podtema za tematsko područje *Emocionalna dobrobit*

TEMA	PODTEME	KODOVI
Emocionalna dobrobit	Osjećaji prema školi	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Podijeljeni osjećaji prema školi. (L, N, K) ➤ Navođenje neugodnih osjećaja vezanih za školu. (A, E) ➤ Ugodne emocije prema školi. (M)

	<p>Osjećaji prema izvannastavnim aktivnostima</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ugodne emocije prema izvannastavnim aktivnostima. (L, N, E, K, M) ➤ Osjećaj zadovoljstva na izvannastavnoj aktivnosti važniji je od vještina koje se tamo uče. (A) ➤ Učenica se u školi najbolje osjeća kada pohađa izvannastavnu aktivnost. (D) ➤ Zadovoljstvo zbog upoznavanja novih ljudi i putovanja u sklopu izvannastavne aktivnosti. (D) ➤ Uzbuđenje zbog predstojeće predstave. (E)
	<p>Nošenje sa stresom</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Fokusiranje na izvannastavne aktivnosti dovodi do zaboravljanja na stres i brige. (L, A, D, K) ➤ Izvannastavne aktivnosti ipak ne mogu „popraviti“ određene „loše dane“. (L) ➤ Izvannastavna aktivnost ponekad pomaže s opuštanjem, ovisno o razlogu stresa. (A) ➤ Fizička aktivnost (koplanje) na izvannastavnoj aktivnosti pomaže s oslobađanjem od stresa. (N) ➤ Izvannastavna aktivnost je zabavna, što pomaže u oslobađanju od stresa. (E, M)

Osjećaji prema školi. Sudionici su uglavnom navodili negativne osjećaje prema školi. Sudionica A. istaknula je kako ne voli školu te kako se ondje loše osjeća: „*Not good.*“. I sudionik E. navodi da se ne osjeća dobro u školi. Sudionica L. prema školi ima podijeljene osjećaje: „*Pa, okej je, dobro je... Moglo bi bolje.*“. Slične osjećaje imaju još dvojica sudionika koji navode kako im je u školi dobro, ali ipak ne vole ići. S druge strane, sudionik M. gaji vrlo pozitivne osjećaje prema školi.

Osjećaji prema izvannastavnim aktivnostima. Za razliku od osjećaja prema školi, sudionici su izrazili vrlo pozitivne osjećaje prema izvannastavnim aktivnostima. Sudionik E. je naveo kako se tamo osjeća „*odlično*“, sudionik K. kako voli ići na izvannastavne aktivnosti: „*Pa lijepo mi je ići*“, kao i sudionica L.: „*Da, volim jako*“, te sudionik N.: „*Dobro i lijepo, vani smo...*“, dok sudionica D. ističe kako joj je „*najbolje*“ kad je tamo. Sudionica A. nadodaje kako joj je tamo „*super*“ te joj je važnije to što se tamo dobro osjeća od onoga što tamo nauči „*...zadovoljna sam s keramikom. Lijepo mi je tam biti i to*“. Sudionik E. navodi i osjećaj uzbuđenja zbog predstojeće predstave s grupom iz izvannastavne aktivnosti: „*To će, morat ćemo pjevati i plesati, morat ću i onako kolo...i onda nakon toga ću morati stati zborski onako. (uzbuđeno)*“.

Nošenje sa stresom. Zbog opuštene atmosfere i dobrih odnosa, izvannastavne aktivnosti često uspijevaju ublažiti stres učenicima. Kako ističu pojedini sudionici, na izvannastavnim aktivnostima im je zabavno pa zaborave na svoje brige: „*Jer mi je zabavno*“, „*Zabavno mi je pa se opustim*“. Drugi pak se sudionici fokusiraju na same aktivnosti zbog čega dolazi do zaboravljanja na brige: „*Pa da zaboravim na to zbog čega sam bila u stresu i onda prepustim se keramici.*“, „*Pa onda nekaj drugo i tak, ne mislim o tim, ovaj o tome.*“, „*...mogu samo početi glumiti drugog lika, praviti se da sam drugi lik... prestanem jednostavno misliti o tome jer moram razmišljati kako napraviti, na primjer, sad za natjecanje kako ostvariti našu ideju i što bi radili...*“. Ipak, kako navodi sudionica L., u određenim situacijama kada su prisutne velike brige, ni izvannastavne aktivnosti ne mogu popraviti raspoloženje: „*...jednostavno, ako ti je dan takav, ne može ništa popraviti.*“, a slično navodi i sudionica A. „*Ovisno o tom događaju, zbog čega mi je stres.*“ Sudionik N. navodi fizičku aktivnost u sklopu izvannastavnih aktivnosti koja mu pomaže u nošenju sa stresom: „*...kopaње*“.

4.5. Razvoj interesa

Nastavno na istraživačko pitanje *Na koji način djeca s teškoćama u razvoju doživljavaju izvannastavne aktivnosti u kontekstu razvoja njihovih interesa?*, oblikovana je tema *Razvoj interesa* unutar koje je oblikovano pet podtema: *Njegovanje postojećih interesa, Stjecanje novih znanja i vještina, Prepoznavanje vlastitih preferencija, Povezivanje interesa s budućnošću i Širok raspon aktivnosti* (Tablica 6).

Tablica 6 – Prikaz tema i podtema za tematsko područje *Razvoj interesa*

TEMA	PODTEME	KODOVI
Razvoj interesa	Njegovanje postojećih interesa	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Njegovanje postojećih interesa kroz sudjelovanje na izvannastavnim aktivnostima. (L) ➤ Na izvannastavnim aktivnostima se uči o temama koje su zanimljive učenicima. (L) ➤ Na izvannastavnoj aktivnosti se proširuje određeno gradivo koje se obrađuje na redovnoj nastavi, a zanimljivo je učenicima. (L)

	<p>Stjecanje novih znanja i vještina</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Stjecanje novih znanja o području koje je učenici zanimljivo. (A) ➤ Kroz zadatak za doma (briga o paličnjacima) učenik je širio znanje o kukcima. (N) ➤ Učenik je na izvannastavnoj aktivnosti naučio glumiti. (E) ➤ Aktivno uključivanje učenika u proces izvedbe izvannastavnih aktivnosti (odabir teme za predstavu). (E) ➤ Usavršavanje različitih vještina u scenskoj umjetnosti (pjevanje i ples). (E) ➤ Učenje izvođenja pokusa na izvannastavnoj aktivnosti. (M) ➤ Učenje o jeziku i tradiciji prijatelja koje učenica upoznaje na izvannastavnoj aktivnosti. (D) ➤ Upoznavanje španjolske kulture i hrane, što učenicu jako zanima. (D) ➤ Odabir pozicije napadača u sportskim aktivnostima. (K)
	<p>Prepoznavanje vlastitih preferencija</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Osobne preferencije u umjetničkom izražavanju prilikom izrađivanja glinenih skulptura. (A) ➤ Pohađanje izvannastavne aktivnosti potaknulo je učenika da krene na izvanškolsku aktivnost vezanu uz glumu. (E) ➤ Prepoznavanje vlastitih sportskih preferencija kroz sudjelovanje na izvannastavnoj aktivnosti. (K)
	<p>Povezivanje interesa s budućnošću</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Povezivanje interesa sa zanimanjem u budućnosti. (L)
	<p>Širok raspon aktivnosti</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Široka mogućnost izbora sportskih aktivnosti na izvannastavnoj aktivnosti. (K)

Njegovanje postojećih interesa. Izvannastavne aktivnosti pružaju poticajno okruženje za njgovanje već postojećih interesa. U slučaju sudionice L., na izvannastavnim aktivnostima koje pohađa, njeguju se njeni interesi te tamo uči o temama koje su joj zanimljive: „...*uglavnom učimo većinom o samom filmu i to me malo interesiralo... jednostavno jer volim glumiti, išla*

sam prije na scensku...“. Osim toga, tamo ima priliku proširiti gradivo koje uči na redovnoj nastavi koje joj je zanimljivo: „...*sam naučila malo više o filmu, nego bi mogla naučiti na običnom satu hrvatskog, dok bi radili medije...“.*

Stjecanje novih znanja i vještina. Osim njegovanja postojećih interesa, učenici se na izvannastavnim aktivnostima upoznaju i s novim interesima te stječu nova znanja i vještine. Sudionica A. se na izvannastavnoj aktivnosti upoznala s cijelim procesom izrade keramičkih figura: „...*naučili smo puno toga, kak raditi zdjelice, koja glazura nam treba, farbe...“.* Sudionik N. naveo je kako je u sklopu zadatka za doma trebao brinuti za kukce te je tom prilikom stekao nova znanja o njima. Brojna nova znanja i vještine stekao je sudionik E. Prije svega, navodi kako je naučio glumiti. No, osim toga, učenike se na izvannastavnoj aktivnosti potiče da šire svoje interese na književnost prilikom aktivnog sudjelovanja u procesu izvedbe aktivnosti: „*Da onako odaberemo neku knjigu i neku temu što bi mogli izvesti na kraju godine“.* Također, dodaje kako upoznaje i druge scenske umjetnosti: „...*ne glumimo samo, nego to spajamo i s pjevanjem i s plesanjem“.* Sudionik M. je pak naveo kako je on na izvannastavnoj aktivnosti naučio „*izvoditi pokuse“.* Posebno iskustvo stekla je sudionica D. koja je na putovanjima u sklopu izvannastavne aktivnosti stekla znanja o jeziku i kulturi svojih prijatelja iz drugih zemalja: „...*definitivno kad nas učiju njihov jezik i kad na primjer, upoznajemo njihovu tradiciju.“.* Pri tome posebice ističe španjolski jezik i kulturu.

Prepoznavanje vlastitih preferencija. Izjave sudionika pokazale su i kako na izvannastavnim aktivnostima prepoznaju svoje preferencije. Sudionica A. ističe vlastite umjetničke preferencije u izradi keramičkih skulptura: „*Pa to može biti...bilo kakva...meni najdraže su ruže“.* a sudionik K. svoje sportske preferencije. Kroz izjavu sudionika E. vidljiva je važnost prepoznavanja svojih preferencija, naime on je kroz scensku izvannastavnu aktivnost prepoznao svoj interes, ali i sposobnosti za glumu što ga je potaknulo da upiše i izvanškolsku aktivnost vezanu za glumu: „...*ja ne idem samo na to, ali to nije izvannastavna aktivnost nego izvanškolska... Jer mi se sviđala scenska.“.*

Povezivanje interesa s budućnošću. Sudionica L. istaknula je kako bi voljela povezati trenutni interes koji se razvija u sklopu izvannastavnih aktivnosti koje pohađa, sa zanimanjem u budućnosti: „...*volim, em crtati, em sam mislila u budućnosti raditi kao animatorica il nešto, uglavnom crtati“.*

Širok raspon aktivnosti. Sudionik K. navodi kako na izvannastavnoj aktivnosti učenici imaju velik izbor sportova kojima se mogu baviti, tako da mogu izabrati aktivnost u skladu sa

svojim interesima: „...neki odluče igrati badminton ili neki igraju nogomet, znamo puno puta igrati...“.

4.6. Akademska uspjeh

Iz istraživačkog pitanja *Na koji način djeca s teškoćama u razvoju doživljavaju izvannastavne aktivnosti u kontekstu njihovog akademskog uspjeha?* proizašla je tema *Akademska uspjeh* koja se dijeli na pet podtema: *Poboljšanje akademskog uspjeha*, *Nepromijenjen akademski uspjeh*, *Korisnost znanja s izvannastavnih aktivnosti*, *Prioritizacija školskih obaveza* i *Zadaci za doma* (Tablica 7).

Tablica 7 – Prikaz tema i podtema za tematsko područje *Akademska uspjeh*

TEMA	PODTEME	KODOVI
Akademska uspjeh	Poboljšanje akademskog uspjeha	➤ Zamijećeno poboljšanje akademskog uspjeha otkad učenica polazi izvannastavnu aktivnost. (D)
	Nepromijenjen akademski uspjeh	➤ Učenici navode da nema promjene u akademskom uspjehu. (L, N, E, K)
	Korisnost znanja s izvannastavnih aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Znanja iz stranih jezika usvojena na izvannastavnoj aktivnosti korisna su za snalaženje sa školskim gradivom. (D) ➤ Vokabular stečen na izvannastavnoj aktivnosti koristi u učenju redovnog gradiva. (D) ➤ Znanje o životnim uvjetima biljaka stečeno na izvannastavnoj aktivnosti koristi u učenju redovnog gradiva. (N) ➤ Zadatak za doma na praktičan način pomaže u shvaćanju gradiva. (N) ➤ Na izvannastavnoj aktivnosti učenik je bolje naučio pjevati nego na redovnoj nastavi. (E) ➤ Primjena znanja naučenog kroz izvođenje pokusa na izvannastavnoj aktivnosti u redovnoj nastavi. (M)

	Prioritizacija školskih obaveza	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Učenici su prioritet školske obaveze (odlazak na DOP umjesto na izvannastavnu aktivnost). (A)
	Zadaci za doma	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Rado izvršavanje zadataka za doma. (E) ➤ Preferiranje zadaće iz izvannastavne aktivnosti u odnosu na zadaću iz redovne nastave. (D) ➤ Zadaće iz izvannastavnih aktivnosti su zanimljive, ali naporne zbog dodatnih obaveza. (L) ➤ Preferiranje zadaća iz redovne nastave jer je jednostavnija. (L)

Poboljšanje akademskog uspjeha. Sudionica D. primijetila je poboljšanje u akademskom uspjehu otkad polazi izvannastavnu aktivnost: „*Pa, poboljšala sam se, iako, koliko meni... jezici su najbolji, al ono, nekak mi je... Puno sam toga više savladala.*“.

Nepromijenjen akademski uspjeh. Četvero sudionika nije primijetilo nikakve promjene u svom akademskom postignuću: „*Nisam primijetil...*“, „*Većinom su mi dobre ocjene i od prije*“, „*Pa iste otprilike*“. Preostalo dvoje sudionika polazi iste izvannastavne aktivnosti od prvog razreda osnovne škole, tako da nisu mogli usporediti svoj akademski uspjeh s uspjehom od prije.

Korisnost znanja s izvannastavnih aktivnosti. Iako većina sudionika nije primijetila jasne promjene u svom akademskom postignuću, primijetili su da su na izvannastavnim aktivnostima usvojili nova znanja i vještine koja im pomažu u svladavanju školskog gradiva. Sudionica D. ističe znanje stranih jezika stečeno na izvannastavnim aktivnostima koje joj pomaže u redovnoj nastavi: „*...na primjer na stranim jezicima, nekaj kaj bi ja znala iz projekti kak sam bila... Uvijek se mogu snaći i sjetiti... Baš dobra sam u jezicima... i kak kod škole i ovak, jer uvijek se snađem i uvijek mi dobro dođe*“. Sudionik N. na izvannastavnoj aktivnosti je kroz praktičan rad upoznao životne uvjete za biljke što mu pomaže u učenju školskog gradiva: „*...sunce, voda, zemlja i to. To sad učim i iz prirode...*“. Slično tome, učenik M. je na izvannastavnoj aktivnosti provodio pokuse koji su mu pomogli s razumijevanjem teorije u školskom gradivu. Također, sudionik E. istaknuo je kako na izvannastavnoj aktivnosti pojedine vještine bolje nauči nego u redovnoj nastavi: „*Više tamo naučim pjevati nego na glazbenom*“.

Prioritizacija školskih obaveza. Da je akademski uspjeh ipak prioritet, istaknula je sudionica A. Navodi kako redovito polazi izvannastavne aktivnosti, no ukoliko se mora pripremati za ispit, otići će na dopunsku nastavu koja je u isto vrijeme: „...jedino kad imam ispit iz fizike, pa onda idem na DOP iz fizike, pošto to mi je malo veći problem. Pošto u isto vrijeme idu...“.

Zadaci za doma. Pojedine izvannastavne aktivnosti uključuju i odrađivanje dodatnih zadataka kod kuće. Tijekom intervjua su dobivene različite perspektive i stavovi prema zadacima za doma. Sudionik E. naveo je kako ga vesele zadaci za doma te kako ih brzo rješava „...odaberemo neku knjigu i neku temu... Ja sam tu zadaću smislio u minuti.“. Sudionica D. također ističe kako voli takve zadaće „... imali smo dosta toga i to mi je nekak zapravo i puno bolje nego ovak, u školi.“ S druge strane, sudionica L. slaže se kako su takve zadaće zanimljive, ali i naporne zbog dodatnih obaveza „...ponekad zna biti naporno malo uz ovu zadaću koju već dobijemo.“ te dodaje kako joj je stoga draža zadaća iz redovne nastave: „...iz redovne, zato jer ponekad iz izvannastavnih bude malo naporno. Treba mi deset put duže da napravim to nego npr. hrvatski riješit radnu.“.

4.7. Motivacija za školu

Posljednje istraživačko pitanje, *Na koji način djeca s teškoćama u razvoju doživljavaju izvannastavne aktivnosti u kontekstu motivacije za školu?*, obuhvatilo je temu *Motivacija za školu* koja se može podijeliti na četiri podteme: *Odnos prema školi*, *Izvannastavna aktivnost kao motivacija*, *Nedostatak motivacije*, i *Prijatelji kao motivacija* (Tablica 8).

Tablica 8 – Prikaz tema i podtema za tematsko područje Motivacija za školu

TEMA	PODTEME	KODOVI
Motivacija za školu	Odnos prema školi	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Preferiranje izvannastavnih aktivnosti nad redovnom nastavom. (A) ➤ Učenik više voli redovnu nastavu nego izvannastavnu aktivnost. (M)

	Izvannastavna aktivnost kao motivacija	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Izvannastavne aktivnosti su dodatna motivacija za školu. (L, D, N, E, K) ➤ Izvannastavna aktivnost je najdraža od svih školskih aktivnosti. (D) ➤ Lakši odlazak u školu na dane kada je izvannastavna aktivnost. (E)
	Nedostatak motivacije	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Izvannastavna aktivnost nije dovoljno česta da bi se smatrala dodatnom motivacijom za odlazak u školu. (A) ➤ Izvannastavna aktivnost ne može „popraviti“ dan zbog teških predmeta koje učenik taj dan ima. (K)
	Prijatelji kao motivacija	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Zanimljivi predmeti i prijatelji jedina su motivacija za školu. (L) ➤ Prijatelji su jedina motivacija za školu. (D)

Odnos prema školi. Vezano za odnos prema školi i prema izvannastavnim aktivnostima, dobivene su različite perspektive. Sudionica A. ističe kako joj je izvannastavna aktivnost draža od same škole: „Zato jer, na keramiku mi je draže ići, a u školu baš i ne“. S druge strane, sudionik M. ističe kako više voli školu nego izvannastavnu aktivnost, no razlog tome je termin održavanja izvannastavne aktivnosti: „Jer je šesti sat i jer je petak... em je zadnji dan u tjednu, em je zadnji sat...“.

Izvannastavna aktivnost kao motivacija. Većina sudionika navodi kako im izvannastavne aktivnosti predstavljaju dodatnu motivaciju za odlazak u školu, pri čemu sudionica D. dodaje da joj je to najdraža aktivnost: „...i to mi je nekak najdraža od školskih aktivnosti“. Na to sudionik E. dodaje kako mu je odlazak u školu lakši na dane kada poslije nastave ima izvannastavnu aktivnost.

Prijatelji kao motivacija. Kao još jedna dodatna motivacija za školu, ističu se prijatelji. Tako sudionica D. napominje kako u školu voli ići „...samo zbog prijatelja“, dok se sudionica L. slaže s time, no kao dodatnu motivaciju navodi i školske predmete koje voli: „Jedino, sam zbog, na primjer likovnog i predmeta koji mi se sviđaju i prijatelja. To je jedino...“.

Nedostatak motivacije. Ipak, nekim sudionicima izvannastavne aktivnosti ne uspijevaju predstavljati dodatnu motivaciju. Kao razlog, sudionica A. navodi kako je izvannastavna

aktivnost puno rjeđa od školskih predmeta koje ne voli: „...kad malo razmislimo o tome, kemija, fizika, matematika, hrvatski, i samo jedan predmet taj jedan sat. Baš i ne“. Slično tome, sudionik K. navodi kako mu izvannastavna aktivnost nije dodatna motivacija jer mu je taj dan težak zbog određenih školskih predmeta: „Pa ne, jer imamo hrvatski i geografiju, a ti su mi predmeti najteži“.

4.8. Motivacija za izvannastavne aktivnosti

Motivacija sudionika za izvannastavne aktivnosti nije bila obuhvaćena istraživačkim pitanjem, no kroz provedbu intervjua, sudionici su dali vrijedne odgovore koje je dobro istaknuti. Stoga je oblikovana tema *Motivacija za izvannastavne aktivnosti* koja obuhvaća podteme *Upisivanje na prijedlog drugih*, *Interes kao povod za upisivanje*, *Prijatelji kao povod za upisivanje*, *Fleksibilnost u aktivnostima*, *Izazovi* i *Redovitost i predanost* (Tablica 9).

Tablica 9 – Prikaz tema i podtema za tematsko područje Motivacija za izvannastavne aktivnosti

TEMA	PODTEME	KODOVI
Motivacija za izvannastavne aktivnosti	Upisivanje na prijedlog drugih	➤ Upis izvannastavne aktivnosti na mamin prijedlog. (D)
	Interes kao povod za upisivanje	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Odabir izvannastavnih aktivnosti u skladu s interesom za glumu i crtanje. (L) ➤ Odabir izvannastavne aktivnosti u skladu s interesom za prirodu. (N, M) ➤ Odabir izvannastavne aktivnosti u skladu s interesima i jakim stranama. (D) ➤ Rad u vrtu kod kuće motiv je za uključivanje u izvannastavnu aktivnost o vrtlarstvu. (N) ➤ Odabir izvannastavne aktivnosti temeljen na procjeni vlastitih sposobnosti. (E) ➤ Znatiželja kao motivacija za kretanje na izvannastavnu aktivnost. (E, K, M)
	Prijatelji kao povod za upisivanje	➤ Motiv za kretanje na izvannastavnu aktivnost bila je prijateljica. (A)

	Fleksibilnost u aktivnostima	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Preferiranje sportske izvannastavne aktivnosti u odnosu na sat TZK zbog slobodnog izbora aktivnosti. (K)
	Izazovi	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Izvannastavna aktivnost je petkom zadnji sat, što smanjuje motivaciju učenika. (M) ➤ Volja za sudjelovanjem na izvannastavnoj aktivnosti prevladava umor. (M)
	Redovitost i predanost	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Pohađanje iste izvannastavne aktivnosti od prvog razreda. (A) ➤ Redovito sudjelovanje na izvannastavnim aktivnostima unatoč obvezama. (E) ➤ Entuzijazam i iščekivanje ponovnog odlaska na izvannastavnu aktivnost. (E) ➤ Želja da se druge godine nastavi s izvannastavnim aktivnostima. (L)

Upisivanje na prijedlog drugih. Jedino je sudionica D. navela kako je odabrala izvannastavnu aktivnost na prijedlog majke: „*Zapravo mi je mama predložila to jer mi dobro ideju jezici i volim putovati...*“.

Interes kao povod za upisivanje. Prilikom izbora izvannastavne aktivnosti, nekolicina sudionika navela je znatiželju kao motiv za upisivanje te aktivnosti: „...u 5. razredu je rekla učiteljica: „*Ko želi ići?*“ i samo sam ja digao ruku...“, „*Ne znam, nekak mi se činilo tak, lijepo, super i onda sam išao...*“. S druge strane, sudionica L. ciljano je izabrala izvannastavne aktivnosti koje se temelje na njenim postojećim interesima: „... *volim glumiti i mene interesira... zato jer mene, ja volim em crtati...*“. Na taj način izvannastavne aktivnosti birali su i sudionici N. i M. kojima je motiv bio interes za prirodu: „*Pa priroda.*“, a sudioniku N. je prethodno iskustvo s radom u vrtu bilo dodatan razlog „*Pa zato jer inače uvijek radim, imam iza polje pa radim s rukama...*“. Sudionica D. je također birala izvannastavnu aktivnost prema svom interesu, ali i prema vlastitim sposobnostima: „*Jer mi to nekak najbolje ide...*“. Slično tome, sudionik E. temeljio je svoj izbor na svojim sposobnostima. On je dvojio između dvije aktivnosti koje su slične, no zbog teškoća u jednom predmetu, odabrao je drugu aktivnost: „*Zato jer je scenska iz engleskoga, ne mogu to naučiti baš i zato sam izabrao scensku...*“.

Prijatelji kao povod za upisivanje. Osim interesa, i prijatelji su bili motiv za upisivanje izvannastavne aktivnosti. Tako sudionica A. ističe kako je krenula na aktivnost jer je išla i njena prijateljica, no aktivnost joj se svidjela, što ju je potaknulo da ostane na njoj: „...išla sam s prijateljicom, pa ona, krenula sam i, onak, svidjelo mi se, pa sam odlučila ostati...“.

Fleksibilnost u aktivnostima. Još jedan motiv za izvannastavne aktivnosti vezan je za fleksibilnost u aktivnostima i sadržajima na izvannastavnim aktivnostima. Sudionik K. ističe kako mu je sportska izvannastavna aktivnost draža od sata Tjelesne i zdravstvene kulture jer imaju mogućnost birati koju aktivnost žele: „Pa zato jer ne trebamo, ovaj, odmah te vježbe raditi i to...“.

Izazovi. No, postoje i izazovi koji ponekad otežavaju motiviranost za izvannastavnu aktivnost. Tako sudionik M. ističe kako mu je ponekad teško ići na izvannastavnu aktivnost jer se održava petkom zadnji sat kada je već umoran: „...em je zadnji dan u tjednu, em je zadnji sat... malo umoran šesti sat. Petkom šesti sat je svima teško...“. Ipak, volja za sudjelovanjem kod sudionika prevladava nad umorom: „Kad stavimo na vagu, ipak je...“.

Redovitost i predanost. Motivaciju učenika za izvannastavne aktivnosti dokazuje stav sudionika o njihovoj redovitosti i predanosti. Tako sudionica A. ističe kako ide na istu izvannastavnu aktivnost „od prvog razreda“, a sada pohađa već osmi razred, što znači da je tijekom cijelog osnovnoškolskog obrazovanja imala motivaciju za istu aktivnost. Želju za nastavkom sudjelovanja na istim izvannastavnim aktivnostima izrazila je i sudionica L. koja je navela kako bi željela i druge godine upisati dvije iste izvannastavne aktivnosti. Sudionik E. naglašava koliko voli ići na izvannastavnu aktivnost te da prilagođava svoje obaveze kako bi mogao redovito ići: „Ja sam samo jednom ili dvaput nisam došo, svaki put sam došo, čak i kad sam imao zadaću za sutra.“, također je istaknuo kako se veli svakom odlasku „i onda sam jedva čekao da uvijek odem.“.

4.9. Korist za svakodnevni život

Još je jedna nova tema otvorena tijekom intervjua, koja nije bila planirana istraživačkim pitanjem. Tako je određena tema *Korist za svakodnevni život* koja obuhvaća dvije pod teme: *Praktične vještine za svakodnevni život* i *Vještine za profesionalni razvoj*.

Tablica 10 – Prikaz tema i podtema za tematsko područje Korist za svakodnevni život

TEMA	PODTEME	KODOVI
Korist za svakodnevni život	Praktične vještine za svakodnevni život	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Na izvannastavnoj aktivnosti se uči o vještinama koje su korisne za svakodnevni život (štednja i financijska pismenost). (L) ➤ Na izvannastavnoj aktivnosti usvajaju se praktične vještine poput popravljivanja keramičkih predmeta i šivanja gumba, koje su korisne u svakodnevnom životu. (A)
	Vještine za profesionalni razvoj	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Na izvannastavnim aktivnostima se uče vještine koje mogu kasnije pomoći učenici u razvoju karijere. (L)

Praktične vještine za svakodnevni život. Izvannastavne aktivnosti pružaju priliku učenicima da usvoje vještine koje će im koristiti i u svakodnevnom životu. Primjer navodi sudionica A. koja spominje praktične vještine za svakodnevni život: „...*dok nam pukne nekaj doma od keramičkih stvari, onda znam kako ih zalijepiti ili tak nekaj...naučimo ponekad kak napraviti, zašiti gumb...*“. Također, sudionica L. navodi kako je naučila štedjeti te se upoznala s financijskom pismenosti: „...*bi učila o štednji i financijskoj pismenosti i o tom svemu i o dobrim idejama za biznis...*“.

Vještine za profesionalni razvoj. Sudionica L. istaknula je i kako je na izvannastavnoj aktivnosti imala priliku razvijati profesionalne vještine: „...*imati kao lažan intervju za posao*“. Naime, smatra kako će joj te vještine pomoći u budućem profesionalnom razvoju: „...*zato jer si hoću povećat šanse da mi bude lakše naći posao u budućnosti...*“.

5. Rasprava

Kroz provedenu kvalitativnu tematsku analizu i interpretaciju prikupljenih podataka, dobiven je uvid u perspektivu učenika s teškoćama o tome kakav značaj za njih ima polaženje izvannastavnih aktivnosti. Kako postoji ograničen broj istraživanja o značaju izvannastavnih aktivnosti za djecu s teškoćama, dobiveni podaci će se razmatrati u kontekstu provedenih istraživanja o dobrobitima izvannastavnih aktivnosti ne samo za djecu s teškoćama, već za svu djecu.

Na istraživačko pitanje *Kakva iskustva djeca s teškoćama u razvoju imaju u izvannastavnim aktivnostima?*, dobiveni su ohrabrujući rezultati. Svi su sudionici izrazili izrazito pozitivan stav prema polaženju tih aktivnosti, navodili su ugodna iskustva vezana za druženje s ostalim učenicima i vlastita postignuća. Osim toga, rezultati vezani za ostala istraživačka pitanja također su uglavnom pozitivni te se stoga može zaključiti kako sudionici imaju zaista dobro općenito iskustvo s izvannastavnim aktivnostima.

Vezano za istraživačko pitanje *Na koji način djeca s teškoćama u razvoju doživljavaju izvannastavne aktivnosti u kontekstu odnosa s vršnjacima?*, izvannastavne aktivnosti pokazale su se kao odlična prilika za stjecanje novih prijatelja te kao okruženje u kojem se sudionici mogu osjećati prihvaćeno. Osim toga, pružile su sudionicima priliku za razvoj socijalnih vještina koje im mogu pomoći u ostvarivanju odnosa s vršnjacima.

Jedno od glavnih načela na kojima se izvannastavne aktivnosti temelje je suradnja (Pejić Papak i Vidulin, 2016), što znači da se potiče stvaranje dobrih odnosa među učenicima. Sukladno tome, dobiveni su podaci koji potvrđuju pozitivne vršnjačke odnose unutar grupe. Većina je sudionika navela kako su na izvannastavnim aktivnostima stekli nove prijatelje, s time da su neki sudionici istaknuli kako ih je spojio zajednički interes za izvannastavne aktivnosti. Ove spoznaje naveli su i brojni drugi istraživači. Pokazalo se da izvannastavne aktivnosti omogućuju upoznavanje drugih učenika koji dijele iste interese (Lawhorn, 2008), nude im mogućnosti povezivanja s vršnjacima (Metsäpelto i Pulkkinen, 2011), a sudjelovanje na izvannastavnim aktivnostima pruža učenicima s teškoćama sredstvo povezivanja s ostalim vršnjacima (Fernandez i sur., 2018). Međutim, dvojica sudionika nisu istaknula tako pozitivne stavove prema stjecanju novih prijatelja na izvannastavnoj aktivnosti, dok je jedan od njih kazao kako nema drugih prijatelja, osim onih koje poznaje iz razreda. Dakle, ne može se tvrditi da će svi učenici sklopiti prijateljstva unutar skupine, osobito ako se radi o učenicima s teškoćama. Također, u tom slučaju nije dovoljno samo potaknuti učenike s teškoćama da se upišu na

izvannastavne aktivnosti, već je potrebno stvoriti takvo okruženje gdje će učenici ostvarivati interakcije s vršnjacima. Kako ističu King. i sur. (2010), ne smije se pretpostaviti kako je više sudjelovanja nužno i bolje za učenika, već je potrebno provjeriti i kako je on uključen.

Nastavno na važnost suradnje, gotovo svi sudionici izrazili su pozitivan stav prema grupnom radu, samo je jedan sudionik izjavio da preferira samostalan rad. Brojni autori ističu kako se učenici često na izvannastavnim aktivnostima susreću s grupnim zadacima, pa tako navode da se na tim aktivnostima pružaju brojne prilike za grupni rad (Metsäpelto i Pulkkinen, 2011, 2014), da se potiče sudjelovanje u grupnom radu (Fattore i sur., 2016; Portela-Pino i sur., 2021) te kako učenici usvajaju vještine grupnog rada. S obzirom na to da se toliko upotrebljava grupni rad i ističe njegova važnost, očekivano je što sudionici imaju pozitivan stav prema njemu. Još jedan važan aspekt socijalnih odnosa na izvannastavnim aktivnostima je osjećaj pripadanja. U ovom su slučaju svi sudionici naveli kako osjećaju pripadnost grupi, odnosno da se osjećaju kao da su „jedni od njih“. Zanimljivo je što to navode čak i sudionici koji su izjavili da nemaju velik broj prijatelja na tim aktivnostima. No, razlog tome je možda, kao što predlažu Portela-Pino i sur. (2021), identifikacija s grupom, odnosno to što učenici dijele iste interese. S time se slažu i Metsäpelto i Pulkkinen (2014), koje navode kako djeca doživljavaju svoj, ali i identitet svojih vršnjaka na temelju aktivnosti u kojima sudjeluju.

Sljedećim istraživačkim pitanjem željelo se otkriti *na koji način djeca s teškoćama u razvoju doživljavaju izvannastavne aktivnosti u kontekstu svijesti o sebi?* Pokazalo se da su izvannastavne aktivnosti povezane s interesima i jakim stranama sudionika te su zbog toga povezane s njihovim identitetom. Ključna je spoznaja da izvannastavne aktivnosti doprinose pozitivnoj slici o sebi te osjećaju samopouzdanja zbog ostvarivanja uspjeha u aktivnostima koje za njih imaju važnost.

Sudjelovanje na izvannastavnim aktivnostima uvelike doprinosi svijesti o sebi te je ona jedna od najistaknutijih tema unutar ovog istraživanja. Iz dobivenih podataka vidljivo je kako kod većine sudionika izvannastavne aktivnosti doprinose pozitivnoj slici o sebi. Tako je većina njih, na upit o svojim jakim stranama istaknula vještine koje se potiču i razvijaju upravo na izvannastavnim aktivnostima. Također, sudionici koji se nisu mogli odmah sjetiti svojih jakih strana, tijekom razgovora o izvannastavnim aktivnostima su ih se dosjetili. Ovo ide u prilog tvrdnji Metsäpelto i Pulkkinen (2011) da izvannastavne aktivnosti pružaju učenicima mogućnosti da spoznaju svoje snage i vrijednosti, odnosno da stvaraju pozitivniju sliku o sebi. Osim toga, učenici biraju izvannastavne aktivnosti na temelju vlastitih interesa te, kako ističu Kalinić i Majkić (2021), sudjelovanje na aktivnostima koje su učenicima zanimljive, povećat

će njihovu motivaciju, a time i njihov uspjeh u tim aktivnostima. Također, Massoni (2011) dodaje kako učenici uglavnom biraju aktivnosti koje su njima osobno važne, a postizanje uspjeha u tim područjima značajno pridonosi njihovoj slici o sebi. Kako je i u ovom istraživanju bio slučaj da sudionici samostalno biraju izvannastavne aktivnosti te iznose pozitivne stavove prema njima, razumljivo je da su izrazito motivirani za njih te stoga one imaju značajnu ulogu u stvaranju njihove slike o sebi.

I dok su sudionici svoje jake strane vezali uz izvannastavne aktivnosti, svoje slabije strane su uglavnom spominjali u kontekstu školskih predmeta, odnosno, sadržaja ili specifičnih zadataka. Kako škola ima veliku ulogu u životu djece, školski će se uspjeh odraziti na njihovu sliku o sebi. Upravo se učenici s teškoćama često susreću s izazovima i neuspjesima u redovnoj nastavi pa stoga Kalinić i Majkić (2021) naglašavaju ulogu izvannastavnih aktivnosti u stvaranju pozitivne slike o sebi. Nastavno na to, sudionici su istaknuli kako su na izvannastavnim aktivnostima ili jednako uspješni ili uspješniji nego u redovnoj nastavi, što ide u prilog već spomenutoj tvrdnji Kalinić i Majkić (2021) da će učenici biti uspješniji u onim aktivnostima za koje pokazuju veći interes i za koje su motiviraniji. To potvrđuje i otkriće Fattore i sur. (2016) kako su učenicima bitnije one aktivnosti u kojima ostvaruju uspjeh, što su u ovom slučaju izvannastavne aktivnosti, te da taj uspjeh dovodi do osjećaja kompetentnosti, odnosno pozitivne svijesti o sebi.

Kada dijete ima pozitivnu sliku o sebi, imat će i veće samopouzdanje. Većina sudionika istaknula je situacije s izvannastavnih aktivnosti kada su se osjećali ponosno na sebe, a kako navodi Massoni (2011), ponos zbog uspjeha dovodi do većeg samopouzdanja i samopoštovanja. Pri tome se izdvaja izjava jednog sudionika koji ističe ponos na sebe u situacijama kada ga pohvali voditeljica izvannastavne aktivnosti, a objašnjenje za to daju Fattore i sur. (2016). Oni objašnjavaju kako socijalno priznanje uvelike pridonosi djetetovom osjećaju vrijednosti i samopouzdanju, a ističu kako je to naročito slučaj ako priznanje dolazi od odrasle osobe koja je djetetu važna, kao što je u ovom slučaju učiteljica. Međutim, dvojica sudionika su, osim svojih uspjeha s izvannastavnih aktivnosti, navela i svoje realne mogućnosti, odnosno u kolikoj mjeri mogu izvršiti pojedine zadatke, što pokazuje da nemaju nerealno visoko mišljenje o sebi ni nerealna očekivanja od sebe.

S obzirom na to da se u izvođenju izvannastavnih aktivnosti naglašava važnost grupnog rada, učenici imaju prilike za razvoj socijalne svjesnosti, na što se nadovezuje istraživačko pitanje *Na koji način djeca s teškoćama u razvoju doživljavaju izvannastavne aktivnosti u kontekstu socijalne svjesnosti?* Pokazalo se da sudjelovanjem na tim aktivnostima sudionici

uočavaju razlike između sebe i drugih, shvaćaju da unatoč svojim teškoćama mogu biti jednako uspješni kao i njihovi vršnjaci ili čak uspješniji. Također, spremniji su pružiti pomoć vršnjacima kojima je to potrebno, ali i prihvatiti vršnjačku podršku.

Sudionici su kao prednosti grupnog rada naveli brže i lakše izvršavanje zadataka te osmišljavanje boljih ideja. To ide u prilog rezultatima istraživanja kojeg su proveli Portela-Pino i sur. (2021), u kojem su otkrili pozitivnu povezanost između polaznja izvannastavnih aktivnosti i stjecanja vještina timskog rada. Osim toga, dvije sudionice primijetile su kako polaznje izvannastavnih aktivnosti doprinosi razvoju njihovih socijalnih vještina, posebice vještina rada u grupi i suradnje, što potvrđuje i Lawhorn (2008), prema kojem izvannastavne aktivnosti učenicima pružaju prvo iskustvo rada s drugima prema zajedničkom cilju. Isti autor navodi i kako prilika za sklapanje prijateljstava na izvannastavnoj aktivnosti pozitivno djeluje na razvoj socijalnih vještina.

Kako je jedno od načela izvannastavnih aktivnosti amaterizam te je cilj kvalitetno provođenje vremena, a ne postizanje rezultata, znači da se na njih upisuju učenici različitih sposobnosti. Mlinarević i Brust Nemet (2012) dodaju kako je na izvannastavnim aktivnostima omogućeno sudjelovanje svima, bez obzira na sposobnosti. Tako je i većina sudionika u ovom istraživanju primijetila kako u njihovim grupama postoje učenici koji su manje ili više uspješni, samo je jedan sudionik smatrao da su svi podjednako uspješni. Mlinarević i Brust Nemet (2012) ističu kako se u tim situacijama učenici upoznaju s različitostima što dovodi do smanjivanja stereotipa i predrasuda prema djeci s teškoćama te invaliditetu općenito. Također, kao načela izvannastavnih aktivnosti, navode upoznavanje drugih i drugačijih te poticanje tolerancije, što ponovo dovodi do stvaranja realne i pozitivne slike o učenicima s teškoćama.

Osim toga, Fattore i sur. (2016) ističu kako učenici s teškoćama često ostvaruju uspjeh na izvannastavnim aktivnostima jer se radi o aktivnostima koje su im zanimljive. Dodaju da ostvarivanjem uspjeha dobivaju socijalno priznanje vršnjaka te se potom slika tih vršnjaka o djeci s teškoćama mijenja nabolje jer uočavaju i njihove jake strane, a ne samo teškoće. Također, sudionici su svjesni situacija u kojima je drugima potrebna pomoć te su neki naveli kako redovito, a drugi povremeno pružaju pomoć tim učenicima. Kako ističu Oberle i sur. (2019), kod učenika koji polaze izvannastavne aktivnosti, prisutna je veća spremnost da pomognu vršnjacima iz grupe, dok su Kalinić i Majkić (2021) u svom istraživanju primijetile kako na izvannastavnim aktivnostima i učenici s teškoćama spremno pružaju pomoć drugim vršnjacima kojima je to potrebno. Ovo je vrlo važan nalaz jer ukazuje na to da i učenici s teškoćama mogu biti ti koji će pružati, a učenici bez teškoća ti koji će primati pomoć. Na taj se način mijenjaju

stavovi vršnjaka prema učenicima s teškoćama jer shvaćaju da i oni imaju svoje jake strane. To je i najbolji način da se mijenjaju negativni stavovi i predrasude prema djeci s teškoćama. Osim toga, učenici s teškoćama će se osjećati ugodnije u traženju podrške vršnjaka ako povremeno i oni njima nude podršku. Tako je jedan sudionik ovog istraživanja naveo kako je on taj kojemu je ponekad potrebna pomoć drugih učenika te da su oni spremni pružiti mu podršku kada mu zatreba. Ovome ponovo u prilog ide istraživanje Kalinić i Majkić (2021) u kojem je također primijećeno da su učenici s teškoćama spremniji prihvatiti podršku uspješnijih vršnjaka tijekom izvannastavnih aktivnosti.

Sljedeće istraživačko pitanje bilo je *Na koji način djeca s teškoćama u razvoju doživljavaju izvannastavne aktivnosti u kontekstu emocionalne dobrobiti?* Izrazito je ohrabrujući podatak da sudjelovanje na izvannastavnim aktivnostima kod sudionika izaziva vrlo ugodne emocije te na različite načine pomaže da se oslobode stresa kojeg doživljavaju u školi.

Prije svega ispitivao se njihov stav prema školi općenito te kako se u školi osjećaju. Samo je jedan sudionik naveo pozitivne osjećaje, dok su ostali imali negativne ili podijeljene osjećaje prema školi. Kako je već navedeno, Kalinić i Majkić (2021) istaknule su da se učenici s teškoćama u razvoju često suočavaju s neuspjehom u obrazovnom procesu, što objašnjava zašto većina sudionika ima neugodna iskustva sa školom. S druge strane, svi su naveli izrazito pozitivne osjećaje prema polaženju izvannastavnih aktivnosti. Ovo saznanje u skladu je s brojnim istraživanjima koja potvrđuju pozitivan stav prema izvannastavnim aktivnostima zbog mnogobrojnih razloga, a samo neki od njih su oslobođenost od pritiska radi ocjena (Martinčević, 2010), oslobađanje od stresa (Majnemer, 2010; Portela-Pino i sur., 2021), uvažavanje učenikovih interesa (Opačak, 2010; Pence i Dymond, 2015; Valjan Vukić, 2016) te ravnopravno sudjelovanje s vršnjacima (Opačak, 2010). Posebice se ističe izjava sudionice koja je navela kako joj je važnije to što na izvannastavnoj aktivnosti uživa nego ono što tamo uči i usvaja. Fattore i sur. (2016) ističu zabavu u sklopu izvannastavnih aktivnosti koja doprinosi emocionalnom blagostanju učenika. Također, potvrđuje navedenu izjavu sudionice tvrdnjom da su druženje s prijateljima te osjećaj zadovoljstva koji se dobiva sudjelovanjem u aktivnostima, važniji od pedagoških i razvojnih dobrobiti aktivnosti. Prema Majnemer (2010), izvannastavne aktivnosti oslobađaju od stresa. To su potvrdili i sudionici ovog istraživanja svojim primjerima kako se oni nose sa stresom. Oni su istaknuli zabavu na izvannastavnim aktivnostima i fokusiranost na njih zbog čega zaboravljaju na svoje brige te fizičke aktivnosti koje im

omogućavaju da izbace stres. Isto su istaknuli Nyquist i sur. (2016) koji su naveli kako je uživanje u izvannastavnim aktivnostima ključno za emocionalnu dobrobit učenika.

Budući da učenici samostalno odabiru izvannastavne aktivnosti na temelju svojih preferencija, željelo se ispitati *na koji način djeca s teškoćama u razvoju doživljavaju izvannastavne aktivnosti u kontekstu razvoja njihovih interesa?* Sudionici su istaknuli kako se na izvannastavnim aktivnostima njeguju i razvijaju njihovi već postojeći interesi, ali i da su dobili priliku otkriti nove aktivnosti i sadržaje koji su ih zainteresirali.

Nekolicina sudionika izjavila je kako su kroz sudjelovanje na izvannastavnim aktivnostima shvatili koliko su uspješni u njima te koliko su im zanimljive, što potvrđuje stav Pence i Dymond (2015). Oni naglašavaju kako izvannastavne aktivnosti pružaju mogućnosti istraživanja osobnih interesa i učenicima s teškoćama i njihovim vršnjacima bez teškoća. Također dodaju kako je važno da učenici odabiru izvannastavne aktivnosti u skladu s postojećim interesom jer će biti dugoročno motivirani za tu aktivnost. Jedan je sudionik dodao kako ga je to potaknulo da se upiše i na izvanškolsku aktivnost koja je bazirana na istoj aktivnosti. Dakle, polaznje izvannastavne aktivnosti motiviralo je sudionika da dodatno istražuje i razvija svoj novootkriveni interes. Kao što navode Pejić Papak i Vidulin (2016), jedna od uloga izvannastavnih aktivnosti je upravo to, da usmjeravaju učenike i informiraju ih o izvanškolskim aktivnostima na koje bi se mogli uključiti. Jedna je sudionica čak istaknula kako bi voljela povezati postojeći interes kojim se bavi na izvannastavnoj aktivnosti s budućim profesionalnim razvojem. Kako ističe Massoni (2011), izvannastavne aktivnosti pružaju učenicima mogućnost da pronađu nešto u čemu će uživati te da otkriju mogu li taj interes upotrijebiti kao karijeru ili da usvoje vještine koje im kasnije mogu pomoći u pronalasku posla.

Jedino područje na kojem ispitanici nisu zamijetili značaj izvannastavnih aktivnosti vezano je uz istraživačko pitanje *Na koji način djeca s teškoćama u razvoju doživljavaju izvannastavne aktivnosti u kontekstu njihovog akademskog uspjeha?* Naime, gotovo nitko od sudionika nije primijetio poboljšanje u svojim ocjenama. No, pozitivno je to što sudionici na izvannastavnim aktivnostima stječu znanja koja im pomažu u redovnoj nastavi.

Iako su brojna istraživanja pokazala kako polaznje izvannastavnih aktivnosti dovodi do boljeg akademskog uspjeha na izravan ili neizravan način (Annu i Sunita, 2014; Covay i Carbonaro, 2010; Lawhorn, 2008), u ovom istraživanju to se nije pokazalo. Samo je jedna sudionica kazala kako je primijetila poboljšanje u svojim akademskim postignućima. Osim dvoje sudionika koji polaze izvannastavne aktivnosti od prvog razreda pa stoga ne mogu

zamijetiti napredak, ostali sudionici nisu primijetili nikakvu promjenu u svojim ocjenama. Ipak, u obzir treba uzeti i to što su navedena istraživanja kvantitativnog tipa, dok je ovo kvalitativnog te se ovo istraživanje temelji isključivo na percepciji učenika, koja ne mora biti jednaka stvarnim rezultatima. Dakle, ovo istraživanje ne može potvrditi da izvannastavne aktivnosti pridonose boljem akademskom uspjehu. No, s druge strane, sudionici nisu naveli ni pogoršanje svog uspjeha, pa se može pretpostaviti da, iako se radi o dodatnim obavezama, izvannastavne aktivnosti ne ometaju njihove školske obaveze. Ipak, važna stavka koju je naveo dio sudionika je da na izvannastavnim aktivnostima usvajaju znanja i vještine koje im pomažu da lakše shvate teoretska znanja iz redovne nastave ili da bolje razumiju nastavne sadržaje s kojima se prvi put susreću.

Jedna sudionica pokazala je kako je redovna nastava ipak prioritet te da izostaje s izvannastavnih aktivnosti one dane kada se mora pripremati za ispit. Slično tome, Pejić Papak i Vidulin (2016) navode kako školske obaveze mogu utjecati na polaženje izvannastavnih aktivnosti. Kao i navedena sudionica, autorice ističu da su učenici preokupirani nastavnim obavezama te zbog toga ponekad ne mogu sudjelovati na izvannastavnim aktivnostima. Vezano za akademski uspjeh, želio se dobiti uvid u to kako sudionici doživljavaju domaće zadaće iz redovne nastave i izvannastavnih aktivnosti. Dobiveni su oprečni rezultati. Naime, dvoje sudionika preferira zadatke iz izvannastavnih aktivnosti jer su im zanimljivi. S druge strane, jedna sudionica više voli domaće zadaće iz redovne nastave jer ju izvrši brže od zadataka iz izvannastavnih aktivnosti.

Posljednjim istraživačkim pitanjem *Na koji način djeca s teškoćama u razvoju doživljavaju izvannastavne aktivnosti u kontekstu motivacije za školu?*, otkrila se još jedna vrlo važna i obećavajuća spoznaja, a to je da izvannastavne aktivnosti predstavljaju dodatnu motivaciju za odlazak u školu.

Vezano za samu motivaciju prema školi i izvannastavnim aktivnostima, ponovo su se dobili oprečni rezultati. Jedan je sudionik istaknuo kako više preferira samu školu, no razlog tome je termin izvannastavnih aktivnosti koji mu ne odgovara, dok je jedna sudionica istaknula kako preferira izvannastavne aktivnosti. Gotovo svi sudionici su izjavili kako izvannastavne aktivnosti smatraju dodatnom motivacijom za odlazak u školu. Ove izjave idu u prilog tvrdnji koju iznosi Massoni (2011), da sudjelovanje na izvannastavnim aktivnostima pruža učenicima priliku za stvaranje pozitivne veze sa svojom školom te da ih potiče da dobrovoljno idu u školu. Slično tome, Martinčević (2010) smatra da kada učenici krenu na izvannastavne aktivnosti, dobrovoljno odlučuju provesti još dio svog vremena u školi. Samo je jedna sudionica navela

kako izvannastavnu aktivnost ne doživljava kao dodatnu motivaciju za školu jer je satnica premala u odnosu na školske predmete koji su joj zahtjevni.

Tijekom provođenja intervjua sa sudionicima, neplanirano se otvorila tema motivacije za izvannastavne aktivnosti. Ova je tema važna jer se iz nje može doznati kako ostale učenike s teškoćama potaknuti da krenu na izvannastavne aktivnosti te kako da se ostvare sve dobrobiti koje one pružaju. Kao poticaj za upisivanje izvannastavne aktivnosti, sudionici su naveli prijatelje koji polaze tu aktivnost, prijedlog roditelja, interes za područje izvannastavne aktivnosti te znatiželju. O važnosti interesa za izvannastavnu aktivnost već se pisalo pa se ovdje neće opisivati. Oberle i sur. (2019) opisali su kako vršnjaci koji polaze izvannastavne aktivnosti često motiviraju druge učenike da ih i oni upišu, što se može povezati s izjavom sudionice da je krenula na aktivnost zbog prijateljice.

Iz pojedinih izjava sudionika, može se primijetiti koliko je snažna njihova motivacija za izvannastavnim aktivnostima. Vidljivo je kako dvoje sudionika ima snažnu i dugotrajnu motivaciju za izvannastavnim aktivnostima jer polaze istu aktivnost od prvog razreda, što znači da ih polaze već četiri, odnosno osam godina. Osim toga, jedan je sudionik naveo kako se dvoumio oko odlazaka na izvannastavnu aktivnost jer se održava petkom posljednji sat kada je već umoran. Iz toga se može zaključiti da ima veliku motivaciju koja prevladava umor. Još je nekoliko sudionika potvrdilo svoju motivaciju izjavama da usklađuju svoje obaveze kako bi mogli redovito polaziti izvannastavne aktivnosti te da žele nastaviti polaziti iste izvannastavne aktivnosti i iduće godine.

Još jedna tema koja se otvorila tijekom provođenja intervjua je korist izvannastavnih aktivnosti za svakodnevni život. Tako je nekoliko sudionika navelo da su kroz izvannastavne aktivnosti imali prilike razvijati pojedine praktične vještine za svakodnevni život, ali i vještine koje bi im u budućnosti mogle pomoći s profesionalnim razvojem i odabirom profesije. Fernandez i sur. (2018) objasnili su kako izvannastavne aktivnosti pružaju poticajno okruženje u kojem učenici mogu raditi na svojim vještinama svakodnevnog života, zbog čega dolazi do većeg samopouzdanja u svoje vještine te se učenici osjećaju sigurno koristiti ih i u svakodnevnim situacijama.

5.1. Ograničenja i preporuke za daljnja istraživanja

Ovo istraživanje jedno je od prvih koje se bavi značajem izvannastavnih aktivnosti za djecu s teškoćama u razvoju, osobito u Hrvatskoj. Važno je da se i dalje istražuje ovo područje, s obzirom da je vidljivo koliki značaj ima za djecu s teškoćama te kako bi se njihovo sudjelovanje na izvannastavnim aktivnostima poticalo u što većoj mjeri. Ipak, važno je u obzir uzeti nekoliko ograničenja prilikom provedbe ovog istraživanja. Radi se o osobnim iskustvima sedmero sudionika te su svi polaznici iste osnovne škole, što znači da se iskustva učenika s drugih škola i iz drugih dijelova Hrvatske mogu razlikovati. Stoga se predlaže da se istraživanja provedu i na većem broju sudionika i u drugim školama. Osim toga, podaci su se prikupljali putem intervjua te su stoga sudionici možda davali poželjne odgovore umjesto stvarnih situacija.

Bilo bi vrijedno dobiti i uvid učitelja, odnosno voditelja izvannastavnih aktivnosti, o tome kako se učenici s teškoćama uklapaju unutar skupine. Također, bilo bi korisno ispitati i perspektivu vršnjaka tipičnog razvoja o tome kako vide učenike s teškoćama unutar skupine na izvannastavnim aktivnostima. Ovo područje moglo bi se ispitati i iz perspektive roditelja, da se dobije uvid u to kako oni vide sudjelovanje njihove djece na izvannastavnim aktivnostima.

5.2. Smjernice za učitelje i roditelje

Na temelju provedenog istraživanja, pregleda istraživanja o dobrobitima izvannastavnih aktivnosti te teoretskih znanja o djeci s teškoćama i njihovom razvoju, predlažu se sljedeće smjernice za učitelje i roditelje kako bi se učenicima s teškoćama omogućilo ravnopravno sudjelovanje na izvannastavnim aktivnostima te stvorili uvjeti koji bi maksimalno poticali njihov razvoj:

- omogućiti širok izbor izvannastavnih aktivnosti, u skladu s interesima učenika;
- potaknuti učenike s teškoćama da istraže i osvijeste svoje interese te da na temelju toga odaberu izvannastavnu aktivnost;
- dodatno educirati učitelje za rad s djecom s teškoćama i ohrabriti ih da prihvate učenike s teškoćama na izvannastavne aktivnosti koje provode;
- pružiti potrebnu razinu podrške i prilagodbe koje bi djeci s teškoćama omogućile ravnopravno sudjelovanje;
- stvarati situacije u kojima će do izražaja doći jake strane učenika s teškoćama;
- stavljati naglasak na uživanje u izvannastavnim aktivnostima, umjesto na izvrsnost;

- pohvaljivati trud i postignuća učenika s teškoćama;
- poticati dobre odnose među učenicima na izvannastavnim aktivnostima i poticati učenike da otkriju koje zajedničke interese imaju;
- poticati međusobnu vršnjačku pomoć među učenicima s teškoćama i njihovim vršnjacima;
- usmjeriti pažnju na izvannastavne aktivnosti koje učenici s teškoćama polaze tijekom procesa profesionalnog usmjeravanja.

6. Zaključak

Ovim kvalitativnim istraživanjem dobiven je uvid u to kako učenici s teškoćama u razvoju osnovnoškolske dobi doživljavaju značaj sudjelovanja na izvannastavnim aktivnostima na različitim razvojnim područjima. Sudionici su naveli kako su primijetili značaj izvannastavnih aktivnosti na gotovo svim područjima. Također, uvid u cjelokupno iskustvo s izvannastavnim aktivnostima pokazao je da one imaju važnu ulogu u njihovim životima.

Sudionici na izvannastavnim aktivnostima imaju uglavnom vrlo pozitivna iskustva sa sklapanjem prijateljstava, odnosima u grupi, grupnim radom te osjećajem pripadanja. Većina njih stekla je nove prijatelje na izvannastavnim aktivnostima te su neki od njih naglasili zajedničke interese koji su ih spojili. Osjećaj pripadanja grupi koji su naveli svi sudionici, od velike je važnosti za učenike s teškoćama koji se često osjećaju manje vrijedno ili izolirano od svojih vršnjaka bez teškoća.

Izvannastavne aktivnosti čine važan dio identiteta sudionika, pri čemu svoje jake strane i talente povezuju uz uspješnost na izvannastavnim aktivnostima, a svoje slabije strane vezuju uz školske predmete koji su im zahtjevni. S obzirom na to da učenici s teškoćama često doživljavaju neuspjeh u nastavi, stvaraju negativniju sliku o sebi, dok uspjesi na izvannastavnim aktivnostima doprinose pozitivnijoj slici o sebi. Važno je napomenuti kako su naglasili i ponos na sebe zbog pohvala drugih i primjećivanja vlastitog uspjeha. Zato je na ovim aktivnostima važno stvarati situacije u kojima će učenici s teškoćama moći pokazati svoje jake strane te ih redovito pohvaljivati zbog truda i postignuća.

U istraživanju se pokazalo i kako je većina sudionika svjesna razlika među učenicima, odnosno primjećuju da su neki učenici uspješniji, a da je nekima potrebna pomoć. Osim toga, spremniji su pružati i primati vršnjačku podršku na izvannastavnim aktivnostima. Takve situacije mogu pozitivno utjecati na percepciju njihovih vršnjaka o mogućnostima učenika s teškoćama te smanjiti njihove negativne stavove i predrasude.

Emocije koje sudionici ovog istraživanja gaje prema školi uglavnom su neugodne, no za izvannastavne aktivnosti vežu izrazito ugodne osjećaje. Također, jedan od glavnih nalaza ovog istraživanja je što sudionici ističu ulogu izvannastavnih aktivnosti u nošenju sa stresom i brigama. Važna je spoznaja koliko izvannastavne aktivnosti mogu pridonijeti emocionalnoj dobrobiti učenika s teškoćama, s obzirom da sama škola kod njih uzrokuje neugodne emocije.

Otkrivanje novih interesa osobito je važno za učenike s teškoćama kako bi mogli otkriti svoje još neotkrivene talente ili aktivnosti koje im pružaju užitek. Izvannastavne aktivnosti mogu pomoći učenicima da prepoznaju svoje afinitete te ih potiču i u ostatku slobodnog vremena. Uz to, važno je istaknuti i kako je jedna sudionica prepoznala da želi iskoristiti interes vezan za izvannastavne aktivnosti u budućoj profesiji. Ovo je također važan nalaz jer se pokazuje kako izvannastavne aktivnosti pomažu učenicima u profesionalnom usmjeravanju, što zna biti otežano učenicima s teškoćama.

Jedino područje na kojem sudionici nisu primijetili značaj izvannastavnih aktivnosti je akademski uspjeh. Ipak, primijetili su da na izvannastavnim aktivnostima stječu određena znanja koja im pomažu u učenju. Može se pretpostaviti kako će im takva znanja i vještine ipak dugoročno biti od koristi u obrazovnom procesu. Iako sudionici nisu prepoznali izravan značaj izvannastavnih aktivnosti na akademski uspjeh, većina ih je istaknula kako su im ipak izvannastavne aktivnosti dodatna motivacija za školu, što je ohrabrujuće budući da većina sudionika ističe i negativan stav prema školi.

Stoga se može zaključiti da izvannastavne aktivnosti pozitivno djeluju na brojna područja kod učenika s teškoćama te da imaju veliko značenje u njihovom životu. Nažalost, još uvijek relativno mali broj učenika s teškoćama polazi izvannastavne aktivnosti. Ovo istraživanje moglo bi pokazati kolika je korist izvannastavnih aktivnosti i utrti put daljnjim istraživanjima na ovom području, a primjena navedenih smjernica u praksi mogla bi potaknuti učenike s teškoćama na upisivanje izvannastavnih aktivnosti i omogućiti im ravnopravno sudjelovanje.

7. Literatura

1. Agran, M., Wojcik, A., Cain, I., Thoma, C., Achola, E., Austin, K. M., Nixon, C. A. i Tamura, R. B. (2017). Participation of Students with Intellectual and Developmental Disabilities in Extracurricular Activities: Does Inclusion End at 3:00? *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 52(1), 3–12.
2. Annu, S. i Sunita, M. (2014). Extracurricular Activities and Student's Performance in Secondary School. *International Journal of Technical Research and Applications*, 2(6), 8-11.
3. Bosse, I. K. i Westermann, I. (2016). *International Journal of Technology and Inclusive Education*, 5(1), 807-815.
4. Braun, V. i Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.
5. Castellary López, M., Figueredo Canosa, V., Muñoz Muñoz, J. R. i Ortiz Jiménez, L. (2023). Participation of Students with Special Educational Needs (SEN) in Extracurricular Activities in Compulsory Education. *Education Sciences*, 13(4), 383-394.
6. Covay, E. i Carbonaro, W. (2010). After the Bell: Participation in Extracurricular Activities, Classroom Behavior, and Academic Achievement. *Sociology of Education*, 83(1), 20-45.
7. Državni pedagoški standard osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja. *Narodne novine* - NN 63/2008. https://narodne-novine.nn.hr/elanci/sluzbeni/2008_06_63_2129.html
8. Eriksson, L., Welander, J. i Granlund, M. (2007). Participation in Everyday School Activities For Children With and Without Disabilities. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 19, 485–502.
9. Fattore, T., Mason, J. i Watson, E. (2017). Activities as Autonomy and Competence: The Meaning and Experience of Leisure for Well-Being. U: Fattore, T., Mason, J., Watson, E. (ur.), *Children's Understandings of Well-being. Children's Well-Being: Indicators and Research* (str. 147-178). Springer, Dordrecht.
10. Fernandez, Y., Ziviani, J., Cuskelly, M., Colquhoun, R. i Jones, F. (2018). Participation in Community Leisure Programs: Experiences and Perspectives of Children with Developmental Difficulties and Their Parents. *Leisure Sciences*, 40(3), 110-130.
11. Garza, N., Cadwallader, T. W. i Wagner, M. (2002). Students' Participation in Extracurricular Activities. U Wagner, M., Cadwallader, T. W., Newman, L., Garza, N.,

- i Blackorby, J. (ur.). *The other 80% of their time: The experiences of elementary and middle school students with disabilities in their nonschool hours* (str. 41-54). Menlo Park.
12. Guèvremont A., Findlay L. i Kohen D. (2013). Organized extracurricular activities: are in-school and out-of-school activities associated with different outcomes for Canadian youth? *Journal of School Health*, 84(5), 317-325.
  13. Hrvatski zavod za javno zdravstvo. (2023). Izvješće o osobama s invaliditetom u Republici Hrvatskoj – 2023. <https://www.hzjz.hr/periodicne-publikacije/izvjesce-o-osobama-s-invaliditetom-u-republici-hrvatskoj-2023-g/>
  14. Kalinić, K. i Majkić, S. (2021). Izvannastavne aktivnosti u radu s učenicima s intelektualnim teškoćama. U Ileš, T. i Sabljar, M. (ur.), *Osobe s invaliditetom u umjetnosti, znanosti, odgoju i obrazovanju* (str. 475-485). Akademija za umjetnost i kulturu Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku.
  15. King, G., Law, M., Hurley, P., Petrenchik, T. i Schwellnus, H. (2010). A Developmental Comparison of the Out-of-school Recreation and Leisure Activity Participation of Boys and Girls With and Without Physical Disabilities. *International Journal of Disability, Development and Education*, 57(1), 77–107.
  16. Kranjčina, Š. (2020). Slobodnovremenske mogućnosti učenika s teškoćama u razvoju (Diplomski rad). Filozofski fakultet, Zagreb, Sveučilište u Zagrebu.
  17. Kranjčec Mlinarić, J., Žic Ralić, A. i Lisak, N. (2016). Promišljanje učitelja o izazovima i barijerama inkluzije učenika s poteškoćama u razvoju. *Školski vjesnik: časopis za pedagoški teoriju i praksu*, 65, 233-247.
  18. Lawhorn, B. (2008). Extracurricular Activities - The Afterschool Connection. *Occupational Outlook Quarterly*, 16-21.
  19. Majnemer A. (2010). Balancing the boat: enabling an ocean of possibilities. *Canadian Journal of Occupational Therapy*, 77(4), 198-208.
  20. Maltar Okun, T. i Doutlik, K. (2021). Uključenost učenika s teškoćama u razvoju u osnovnoškolske izvannastavne aktivnosti. U Ileš, T. i Sabljar, M. (ur.), *Osobe s invaliditetom u umjetnosti, znanosti, odgoju i obrazovanju* (str. 602-622). Akademija za umjetnost i kulturu Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku.
  21. Martinčević, J. (2010). Provođenje slobodnog vremena i uključenost učenika u izvannastavne aktivnosti unutar škole. *Život i škola*, 24(2), 19-34.
  22. Massoni, E. (2011). Positive Effects of Extra Curricular Activities on Students. *Essai*, 9, 83-87.

23. Matešić, I. (2021). Slobodno vrijeme djece s teškoćama. (Diplomski rad). Filozofski fakultet, Zagreb, Sveučilište u Zagrebu.
24. Metsäpelto, R. L., i Pulkkinen, L. (2011). Socioemotional Behavior and School Achievement in Relation to Extracurricular Activity Participation in Middle Childhood. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 56(2), 167–182.
25. Metsäpelto, R. L., i Pulkkinen, L. (2014). The benefits of extracurricular activities for socioemotional behavior and school achievement in middle childhood: An overview of the research. *Journal for Educational Research Online*, 6(3), 10-33.
26. Miles, M. B. i Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis* (2nd edition). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
27. Mlinarević, V. i Brust Nemet, M. (2012). *Izvannastavne aktivnosti u školskom kurikulumu*. Učiteljski fakultet u Osijeku.
28. Nyquist, A., Moser, T., i Jahnsen, R. (2016). Fitness, Fun and Friends through Participation in Preferred Physical Activities: Achievable for Children with Disabilities? *International Journal of Disability, Development and Education*, 63(3), 334–356.
29. Oberle E., Ji X. R., Guhn M., Schonert-Reichl K. A. i Gadermann A. M. (2019). Benefits of Extracurricular Participation in Early Adolescence: Associations with Peer Belonging and Mental Health. *Journal of Youth and Adolescence*, 48(11), 2255-2270.
30. Opačak, T. (2010). Dostupnost sadržaja slobodnog vremena djeci s teškoćama u razvoju. U: Flego, M. (ur.). *Zbornik radova: Dječja prava i slobodno vrijeme*. Zagreb: Ured pravobranitelja za djecu Republike Hrvatske, str. 39-46.
31. Pavin Banović, A. (2021). Fotoklub *Pixeli*, izvannastavna aktivnost u Medicinskoj školi Osijek. U Ileš, T. i Sabljarić, M. (ur.), *Osobe s invaliditetom u umjetnosti, znanosti, odgoju i obrazovanju* (str. 689-701). Akademija za umjetnost i kulturu Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku.
32. Pejić Papak, P. i Vidulin, S. (2016). *Izvannastavne aktivnosti u suvremenoj školi*. Školska knjiga.
33. Portela-Pino, I., Alvariñas-Villaverde, M. i Pino-Juste, M. (2021). Socio-Emotional Skills in Adolescence. Influence of Personal and Extracurricular Variables. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(9), 4811-4822.
34. Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju. *Narodne novine* – NN 24/2015. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_03_24_510.html

35. Pravilnik o tjednim radnim obvezama učitelja i stručnih suradnika u osnovnoj školi. *Narodne novine* – NN 34/14, 40/14, 103/14. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_03_34_613.html
36. Proleta, J. i Svalina, V. (2011). Odgojna uloga izvannastavnih glazbenih aktivnosti. *Život i škola*, 26(2), 134. – 153.
37. Rodić, B., Tokić Zec, R. i Brust Nemet, M. (2021). Stavovi učenika razredne nastave prema inkluziji i sociometrijski status učenika s teškoćama u razvoju. U Ileš, T. i Sabljarić, M. (ur.), *Osobe s invaliditetom u umjetnosti, znanosti, odgoju i obrazovanju* (str. 788-806). Akademija za umjetnost i kulturu Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku.
38. Sanches-Ferreira, M., Alves, S., Silveira-Maia, M., Gomes, M., Santos, B. i Lopes-dos-Santos, P. (2019). Participation in Leisure activities as an indicator of inclusion: A comparison between children with and without disabilities in Portugal. *European Journal of Educational Research*, 8(1), 221-232.
39. Svjetska zdravstvena organizacija i UNICEF (2023). Global report on children with developmental disabilities: From the margins to the mainstream.
40. Tkalac Verčić, A., Sinčić Ćorić, D. i Pološki Vokić, N. (2011). *Priručnik za metodologiju istraživačkog rada - kako osmisliti, provesti i opisati znanstveno i stručno istraživanje*. Zagreb.
41. Ujedinjeni narodi. Konvencija o pravima djeteta, 20. studenog, 1989.
42. Valjan Vukić, V. (2013). Slobodno vrijeme kao "prostor" razvijanja vrijednosti u učenika. *Magistra Iadertina* 8(1), 59-73.
43. Valjan Vukić, V. (2016). Izvannastavne i izvanškolske aktivnosti učenika – višestruke perspektive. *Školski vjesnik : časopis za pedagoški teoriju i praksu*, 65(1), 33-57.
44. Walmsley, J., i Johnson, K. (2003). *Inclusive Research with People with Learning Disabilities: Past, Present and Futures*. Jessica Kingsley Publishers.
45. Woodgate R. L., Gonzalez M., Demczuk L., Snow W. M., Barriage S. i Kirk S. (2020). How do peers promote social inclusion of children with disabilities? A mixed-methods systematic review. *Disability and Rehabilitation*, 42(18), 2553-2579.
46. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi. *Narodne novine* - NN 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13, 152/14, 07/17, 68/18, 98/19, 64/20, 151/22, 155/23, 156/23. <https://www.zakon.hr/z/317/Zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-u-osnovnoj-i-srednjoj-%C5%A1koli>
47. Zakon o socijalnoj skrbi. *Narodne novine* – NN 18/22, 46/22, 119/22, 71/23, 156/23. <https://www.zakon.hr/z/222/Zakon-o-socijalnoj-skrbi>

8. Popis tablica

Tablica 1 – Opći podaci o sudionicima	15
Tablica 2 – Primjer postupka analize za istraživačko pitanje „Na koji način djeca s teškoćama u razvoju doživljavaju izvannastavne aktivnosti u kontekstu odnosa s vršnjacima?“	21
Tablica 3 – Prikaz tema i podtema za tematsko područje Svijest o sebi	25
Tablica 4 – Prikaz tema i podtema za tematsko područje Socijalna svjesnost	29
Tablica 5 – Prikaz tema i podtema za tematsko područje Emocionalna dobrobit	31
Tablica 6 – Prikaz tema i podtema za tematsko područje Razvoj interesa	33
Tablica 7 – Prikaz tema i podtema za tematsko područje Akademski uspjeh	36
Tablica 8 – Prikaz tema i podtema za tematsko područje Motivacija za školu	38
Tablica 9 – Prikaz tema i podtema za tematsko područje Motivacija za izvannastavne aktivnosti.....	40
Tablica 10 – Prikaz tema i podtema za tematsko područje Korist za svakodnevni život.....	43

Prilozi

Informirani pristanak za sudjelovanje u istraživanju

Naslov istraživanja: Značaj izvannastavnih aktivnosti za djecu s teškoćama u razvoju

Ime i prezime istraživačice: Ema Zgurić

Poštovani/a,

pozivam Vas da date suglasnost kako bi Vaše dijete sudjelovalo u istraživanju *Značaj izvannastavnih aktivnosti za djecu s teškoćama u razvoju*. Istraživanje se provodi u okviru izrade diplomskog rada studentice diplomskog studija Edukacijske rehabilitacije, Eme Zgurić, pod mentorstvom prof.dr.sc. Anamarije Žic Ralić. Ovo istraživanje ispituje kako učenici razmišljaju o značaju polazjenja izvannastavnih aktivnosti vezano uz različita razvojna područja. Cilj je dobiti uvid u važnost izvannastavnih aktivnosti na cjelokupan razvoj djece.

Sudjelovanje u ovom istraživanju je **dobrovoljno** te Vaše dijete u svakom trenutku **može odustati** od sudjelovanja. U tom slučaju se **podaci dobiveni od djeteta neće koristiti u istraživanju**. Vaše dijete će također biti upoznato sa svime te će se zatražiti njegov pristanak.

Istraživanje će se provoditi u obliku **intervjua**. Intervju će biti u obliku neformalnog razgovora, nastojat ćemo da bude što opuštenije. Provodit će se u uredu stručne suradnice rehabilitatorice Ines Nemet te će ona biti prisutna tijekom razgovora. Vrijeme provođenja intervjua bit će dogovoreno s učenicom/učenicom i **ni na koji način neće utjecati na polazjenje nastave**. Očekivano vrijeme intervjua je **20 minuta**. Intervju će biti snimljen **zvučnim zapisom koji će se koristiti isključivo za prijepis** sadržaja u svrhu analize podataka te će se uništiti po završetku transkribiranja. Zapisima neće imati pristup nitko osim istraživačice i mentorice. U analizi podataka, anonimnost Vašeg djeteta zajamčena je na način da se **ne otkriva identitet, već će se koristiti drugo ime** te se izjave neće povezivati s identitetom, razredom ili školom.

U slučaju da se tijekom razgovora s Vašim djetetom sazna da je žrtva vršnjačkog ili bilo kojeg drugog nasilja, dobivene informacije neće ostati povjerljive, no te informacije neće se iznositi u istraživanju. Stručna suradnica rehabilitatorica, koja će tijekom intervjua biti prisutna, obavijestit će o tome Vas i nadležne službe.

Ukoliko se tijekom istraživanja Vaše dijete neće osjećati ugodno, moći će **preskočiti pitanje, uzeti kratku pauzu ili potpuno odustati** od istraživanja. U slučaju pritužbe na postupak provođenja istraživanja možete se obratiti na mail adresu Etičkog povjerenstva Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta na eticko.povjerenstvo@erf.hr. Nakon obrane diplomskog rada na e-mail adresu bit će Vam poslano izvješće s informacijama o provedbi istraživanja i glavnim rezultatima.

Za sva dodatna pitanja, nedoumice i nejasnoće možete se obratiti voditeljici istraživanja na mail adresu: ema.zguric@gmail.com.

Svojim potpisom potvrđujem da sam informiran/a o postupcima, ciljevima i svrsi ovog istraživanja te ja (ime i prezime) _____ dajem suglasnost da moje dijete _____ može sudjelovati u ovome istraživanju.

E-mail adresa na koju će mi voditeljica istraživanja poslati izvješće o istraživanju *Značaj izvannastavnih aktivnosti za djecu s teškoćama u razvoju*:

_____

U _____, dana _____

Potpis

_____

SUGLASNOST

Dragi učenice/draga učenice,

zovem se Ema Zgurić i radim istraživanje o tome kako je djeci na izvannastavnim aktivnostima. Voljela bih razgovarati s tobom da čujem tvoje mišljenje.

Razgovarat ćemo o izvannastavnim aktivnostima na koje ideš i kako ti je tamo. To će trajati oko 20 minuta.

Tvoje ime se nigdje neće spominjati. Nitko neće saznati što mi kažeš.

Ako ne želiš odgovoriti na neko pitanje, slobodno reci. Preskočit ćemo ga.

Ako ti je previše ili se umoriš, možemo napraviti pauzu.

Ako u bilo kojem trenutku želiš prestati razgovarati, možeš odustati.

Razgovor ćemo snimiti, ali ga neće čuti nitko osim mene i moje profesorice.

Ako ti nešto nije jasno, slobodno pitaj.

Ako saznamo da se prema tebi netko loše ponaša, o tome ćemo morati obavijestiti tvoje roditelje.

Tvoje mišljenje mi je jako važno. Hvala ti na pomoći!

Ja _____ razumio/jela sam o čemu se radi u ovom istraživanju, što se od mene očekuje i da mogu odustati kad god to poželim.

U _____, dana _____

Potpis
